

sten.

TEMA: Utemiljö

EN TIDNING FRÅN SVERIGES STENINDUSTRIFÖRBUND

NUMMER 03 OKTOBER 2017

LANDSKAPSARKITEKTERNA
EMMA SIMONSSON &
EMILY WADE OM KAMPEN
OM STORSTADENS YTOR

Framtiden tättnar

NYA BRUNKEBERGSTORG NYA STORSKOGSTORGET NYA DIREKTIV FÖR MARKEBELÄGGNING
NYA TIMES SQUARE NYA TAG I ALBÖKE STENBROTT NYA STORTORGET NYA THE GARDEN

Sten är naturens äldsta konstform. En konst vi arbetat med i 115 år

Vi tillverkar allt ifrån gravstenar, murar, trappor och gatsten till grindstolpar, golvplattor, fönsterbänkar och bänkskivor.

**NILSSONS
STENHUGGERI**

SÖLVESBORG • www.nilssonssten.se • 0456-155 55

INNEHÅLL

NUMMER 03 OKTOBER 2017

STÖRST I SVERIGE 10

Stockholms stad är en av Sveriges största beställare av natursten – och ställer tuffa krav. Möt Lena Strand, projektledare vid Trafikkontoret med anläggningsarbeten som specialitet.

BRUNKEBERGSTORG 12

Nya Brunkebergstorg i Stockholm är en av tre finalister som tävlar om Stenpriset 2017. Naturstenen på platsen har en nyckelfunktion för att hålla samman torget och knyta an till historien.

STADSKAMPEN 16

Den snabba förtätningen av städerna ställer oss inför nya och ideologiska vägval där olika särintressen utmanar varandra. Emma Simonsson och Emily Wade är två landskapsarkitekter som måste hålla krafterna i balans.

STORTORGET I KARLSKRONA 22

Karl XI har återtagit makten över Stortorget i Karlskrona. Ett postament har gett honom en tydligare pondus än tidigare, samtidigt som han har blivit mer tillgänglig för folket. Karl XI har även gått till final i Stenpriset.

MÖTESPLATS MANHATTAN 26

Times Square har återtagits av människorna och snabbt blivit en av de mest populära mötesplatserna på Manhattan. Ett system av 15 meter långa granitbänkar skapar ett tydligt och avgränsat område att röra sig på.

LYCKAT LYFT I SUNDBYBERG 30

Storskogstorget i Sundbyberg har genomgått ett ansiktslyft. Med små medel har man åstadkommit relativt stora förändringar, och ändå lyckats behålla torgets 50-talsprofil intakt.

THE GARDEN 34

Den gamla naturstensmuren fick stå kvar och knyta an det nya bostadskvarteret The Garden i Danderyd med omgivningen och platsens historia.

VÄGEN TILL STILLHET 36

Skulptören Jeppe Hein arbetar gärna med interaktiva skulpturer. *Vägen till stillhet* är en labyrint av bland annat Ljus Oppdals- och Offerdalsskiffer.

PÅ OMSLAGET

Emma Simonsson & Emily Wade
FOTO: ANNA RUT FRIDHOLM

I VARJE NUMMER

- Ledare 04
- Kort & gott 06
- Stenbrottet 08
- Krönikan 38
- Fråga Kurt & Kai 44
- Marknaden 47
- Medlemmar 50

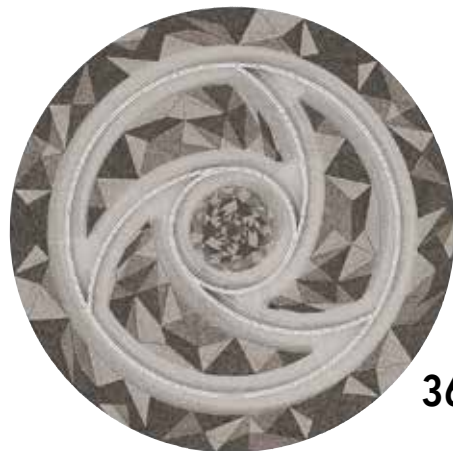
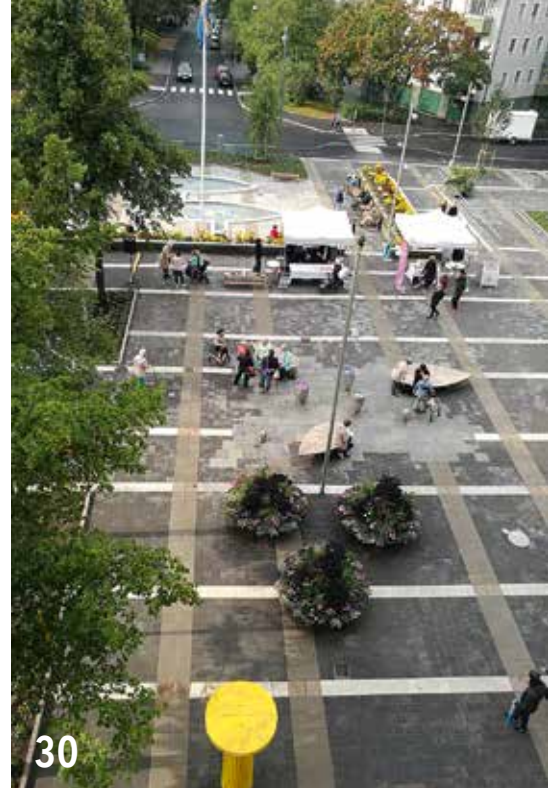

FOTO: JÖRGEN JOHANSSON

Finalist!
STENPRISET
2017

PS. Två Stenprisfinalister presenteras i det här numret. Det tredje, **Bro Park**, skrev vi om i Sten 3/2016. På Sten.se kan du ladda ner reportaget.

Historien ger oss rätt

Isomras gav Kulturdepartementet tio myndigheter uppdraget att "utarbete vägledande strategier för respektive myndighets arbete med kulturmiljöfrågor." Syftet är i korta drag att stärka kulturmiljöns roll för ett hållbart samhälle, bland annat genom att sätta upp nationella mål.

En av myndigheterna är Sveriges geologiska undersökning, SGU, vilket är oerhört glädjande. Jag kan inte tolka det på annat sätt än att svensk natursten blir en mycket viktig del i SGU:s kommande slutsatser och framlagda strategi. Är det något som vi som förbund har predikat under alla år så är det just stenens betydelse för en hållbar kulturmiljö.

Jag lovar att vi ska hålla frågan vid liv, både genom att sätta den i fokus och vara en samtalspartner. Det här är vår hemmaplan.

HISTORIEN HAR REDAN gett oss rätt, och det kommer även framtiden att göra. Svensk natursten är en bokstavlig byggsten och kulturbärare, något som inte minst blir allt mer uppenbart när våra stora städer förtätas i allt snabbare takt. Våra medlemsföretag vittnar om produktionsrekord. Stenen har i dag återtagit sin rättmätiga plats i byggnader och bostäder, på gator och torg. Det visar också de många projekt som vi presenterar i tidningen, inte minst det här numret där temat är utemiljö.

Stenpriset är ett av de sätt på vilka vi som förbund lyfter fram stenens betydelse för kulturmiljön. Efter en inledande nomineringsrunda har nu tre finalister utsetts, som alla väl representerar naturstens fantastiska egenskaper när det kommer till att leva upp till prisets kärnvärden: estetiskt, hållbart och nyskapande. Bro Park, Nya Brunkebergstorg och omgestaltningen av Karl XI:s postament är alla tre projekt där naturstenen får en roll som knyter samman historia och framtid.

Tack alla som har bidragit till Stenpriset 2017! Ni gör alla till vinnare.

KAI MARKLIN, ORDFÖRANDE SVERIGES STENINDUSTRIFÖRBUND
kai@sten.se

sten.

Nr 3 oktober 2017 • Årgång 79
Sveavägen 100,
S-113 50 Stockholm
www.sten.se
ISSN 0346-1866

Ansvarig utgivare

Kai Marklin
kai@sten.se

Utgivare

(Även prenumerationsärenden)
Sveriges Stenindustriförbund
Industrigatan 6
SE-291 36 Kristianstad
info@sten.se • www.sten.se
Telefon: +46-(0)44 20 97 80
Fax: +46-(0)44 20 96 75

Redaktionsnämnd

Mats-Ola Ericsson,
Pernilla Löfgren,
Jörgen Lundgren.

Produktion

Lovstrom Content.
Redaktör Peter Willebrand
peter.willebrand@lovstromcontent.se
Adress: Sveavägen 100,
S-113 50 Stockholm.
Grafisk form Karin Nyman.

Annonsbokning

Kai Marklin
Tel: +46-(0)70 594 71 95
annons@sten.se

Annonsproduktion

Sten rekommenderar
BergArtistic Produktion AB
Robert Strange, robert@bergart.se

Tryckeri

Puna Musta, Finland

SKARSTAD RÖD BOHUS, Kungsbacka Torg

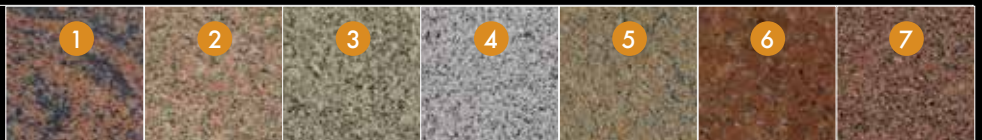
Hallindens **GRANIT** sweden

NYHET!

Vi välkomnar
MOHEDA Swedish Black
till vår stenfamilj!

HALLINDENS GRANIT AB
Stenbrottet Skarstad 501, 454 92 Brastad
Tel +46(0)523 411 55
info@hallindensgranit.se

1. SVENSTORP Hallandia 2. BRASTAD Röd Bohus 3. TOSSENE Grå Bohus 4. SILVER Grå Bohus 5. SKARSTAD Röd Bohus 6. TRANÅS Original 7. BROBERG Röd Bohus

kort & gott.

Tipsa oss! Känner du till ett intressant stenprojekt? Hör gärna av dig till Stens redaktör Peter Willebrand.
peter.willebrand@lovstromcontent.se

FOTO: PETER WILLEBRAND

STEN I STAN:

Våta stenen

▼ Så heter Per Erik Wilös (1921–2017) skulptur som står på Brantingstorg i Uppsala. *Våta stenen* invigdes 1960 och är en porlande fontän i svart diabas, formad som rektangulärt block med reliefer huggna i sidorna. Torget utformades av arkitektkontoret Ancker-Gate-Lindegren och markbeläggningen består av grå smågatsten med inslag av svarta och vita stenar. På ett ställe har en åttkantig stjärna formats i beläggningen.

Per Erik Wilö arbetade så sent som 2016, 95 år gammal, vidare med det han kallar Husiestilen 2000 där mönster och former projiceras fram enligt en egenutvecklad metod. Han finns representerad på bland annat Nationalmuseum.

FOTO: NEW ART PRODUCTION

Hotellflärd bortom det trendiga

▼ Strand Hotell vid Nybroviken ritades av Ludwig Peterson och stod klart till OS 1912. Strand har sedan dess behållit sin position som ett av Stockholms mest klassiska hotell. Det tidiga nittonhundratalets material skulle vara äkta och åldras vackert: oljat trä, sten, genomfärgad puts och drivna metaller. Men tiden har tagit ut sin rätt. I år har en helrenovering av Strand Hotel inletts, i samarbete med Wingårdhs och Doos Architects.

Uppdraget omfattar 170 rum och sviter, lobby, restaurang, bar och mötescenter. Hotellet får också en till entré med bar mot Berzelii Park. Först ut att bli klar är restaurangen The Strand som just har öppnat. Övriga delar invigs våren 2018.

Hotellens bottenvåning har fått ny skepnad. En grå kulör håller samman och bildar en lugn bas och golvet, mönsterlagt med svart och vit marmor, ger elegans.

– Vi plockade färger från utsikten på andra sidan viken. Tanken är att förankra miljön i inredningen och skapa något mer varaktigt än trender, säger Leila Atlasi, inredningsarkitekt på Wingårdhs.

FOTO: NILS-OLOF SJÖDÉN

Dubbelt Göteborg bland Siena-nomineringarna

▼ Strandskogen Arninge Ullna i Täby, Brotorget i Bollnäs samt Flatåsparken och Stenpiren i Göteborg är alla nominerade till Sienapriset 2017 för Årets bästa utemiljö. Vinnaren avslöjas på Arkitekturgalan den 28 november!

9%

Så mycket väntas marknaden för natursten och byggnadssten öka fram till år 2023. Det rapporterar Market Research Future. Det är framför allt ett ökat behov av bostäder och infrastruktur i Asien som driver på utvecklingen.

FOTO: MAX FURSTENBERG

Glen Baghurst har designat The offering cocktail table för svenska Kullaro.

Cocktailbord för moderna offerriter

▼ Kullaro lanserade **The offering cocktail table** under London Design Fair i september. Det är ett monolitiskt bord i solid diabas, signerat den australiske designern Glen Baghurst. Han har inspirerats av forna kulturernas användning av offerbord för mat, dryck och gåvor. Bordet är tillverkat i en begränsad upplaga på 300 exemplar.

– Jag bestämde mig för att urgröpningarna i bordet skulle vara som små abstrakta kärl, likt de forna offerborden. Jag ville inte i förväg bestämma vad som ska serveras på bordet. Jag tycker om idéer

där det finns ritualer inblandade, med specifika kärl och redskap, som till ett japanskt teset eller ett ryskt kaviarset av kristall, säger han.

Kullaro är ett familjeföretag som formger och tillverkar smycken, inredning, möbler och konst med diabas som signum. Företaget bedriver sin verksamhet i Lönsboda i Skåne, där de unika diabasfyndigheterna når dagen.

– Vår vision är att göra diabasen lika självklar för Sverige som glaset och dalahästen, säger Andreas Kullaro.

Moebius seats av Giuseppe Fallacara.

FOTO: MARMOMAC

STEN, MÄNNISKA, MASKIN

▼ Under årets Marmomacmässa i Verona ville arrangörerna lyfta fram hur väl den senaste tekniken och modern formgivning kan bygga broar till historiska miljöer. För att tydliggöra det ställdes tolv verk av olika designers ut runtom i staden under oktober. De visar hur sten, människa och maskin samverkar och tar staden in i framtiden. Möjligheterna tycks oändliga.

Zenit av Raffaello Galiotto.

FOTO: MARMOMAC

Alböke

Mysinge Stenhuggeri har brutit sten i ett 20-tal täkter på Öland, men sedan 70-talet hämtas allt material från den egna täkten i Alböke.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **MYSINGE STENHUGGERI**

Mysinge Stenhuggeri har investerat i nya maskiner sedan täktstillståndet för brottet i Alböke nyligen förlängdes till 2044. Nyanställningar är planerade.

– Det verkar som min och Henriks framtid är säkrad fram till pensionen, säger Peter Martinsson och skrattar.

Tillsammans med brorsan Henrik och föräldrarna Stellan och Gun-Mari driver han familjeföretaget i tredje generationen.

– Jag är den som har huvudansvaret för arbetet i stenbrottet.

Undertvå tre månader varje år bryts den sten som sedan fraktas sex mil söderut till verkstaden i Mysinge, där den bearbetas och levereras vidare. Produktionen är cirka 2 500 ton per år. Kunderna finns främst inom den privata sektorn.

– Byggandet i Sverige går för högtryck. Vi levererar allt vi producerar, precis som de andra stenproducenterna på Öland just nu. Det mesta går till golv, säger Peter Martinsson och räknar bland annat upp stora projekt som kvarteret Madängen i Huskvarna och Ericssons huvudkontor Modemet i Kista.

– Det har varit mycket hyvlade ytor, trots att vi själva i första hand brukar rekommendera antiborstad när man vill skapa en känsla av patina, säger han.

MYSINGE STENHUGGERI startades på 30-talet av Martin Johansson, Peters och Henriks farfar. Genom åren har man brutit sten från ett 20-tal täkter på Öland, men sedan 70-talet hämtas allt material från täkten i Alböke. Stenen från brottet utmärks av en relativt stor variation, typisk för den kalksten som man hittar på Öland. Den öländska kalkstenen bildades på södra jordklotet för 450 miljoner år sedan, ungefär där Sydafrika ligger i dag. Grå, gråbrun, flammig och röd är de fyra nyanserna av Alböke.

– Det är 12 000 år mellan framsidan till baksidan på en golvplatta som är 12 millimeter tjock, och de unika nyanserna är ju själva idén med att arbeta med natursten, säger Peter.

Till skillnad mot de andra aktiva stenbrotten på Öland bryts kalkstenen i Alböke på ett lägre djup, runt fem meter. Det är svårt att sätta en siffra på hur länge brytning har pågått i trakterna av Alböke. Någon egentlig dokumentation finns inte och eftersom man har brutit sten på så många platser genom historien är det svårt att peka ut var brytningen började.

– Enligt sägnen öppnades täkten första gången på 1100-talet, när kyrkan i Alböke skulle byggas i sten. Det verkar vara logiskt med tanke på att man historiskt utvunnit sitt byggmaterial lokalt på de flesta håll i Sverige, säger Peter Martinsson. ■

FAKTA

Kalksten är en sedimentär karbonatbergart som till minst 50 procent består av kalciumkarbonat, huvudsakligen i form av kalkspat. Andra vanliga beståndsdelar är lermineral, svavelkis, järnspat, kvarts och kalcedon. Kalksten kan bildas direkt genom organiska processer (till exempel revkalksten), indirekt genom ansamling och cementering av skal- och skelettresten, samt genom enbart kemiska processer. Kalkstenens kulör varierar mellan olika brott, men även inom ett och samma brott. Nyanser från ljus beige till grå, gråbruna, rödbruna och nästan svarta finns. Fossil kan förekomma.

Vanliga ytbearbetningar: Klovyta, krysshamrad, flammad, tandhuggen, lågerhuggen, hyvlad, borstad, slipad och polerad.

Alböke.

Varje år producerar Mysinge Stenhuggeri cirka 2 500 ton sten från Alböke, vilket motsvarande 75 fulla lastbilar.

”Det måste funka”

Stockholm har 60 procent av Sveriges stenmarknad. Stockholms stad är den stora beställaren, och en kund som ställer höga krav i sina upphandlingar. – Det måste funka långsiktigt, säger Lena Strand, projektledare vid Trafikkontoret med anläggningsarbeten som specialitet.

TEXT PETER WILLEBRAND FOTO ANNA RUT FRIDHOLM

TEMA
Sten i
utemiljö

Det råder en byggboom i Sverige som vi inte har sett motsvarigheten till sedan miljonprogrammets dagar och naturstenen återtar alltmer sin roll som stenstadens främsta kännetecken, i synnerhet i Stockholm. Man brukar säga att runt 60 procent av den svenska naturstensmarknaden finns här.

Lena Strand är projektledare vid Trafikkontoret i Stockholm och knuten till avdelningen stadsmiljön. Hon jobbar i huvudsak med understöd i tekniska frågor som rör alla typer av anläggningsarbeten. Med den utgångspunkten har Lena Strand även ett viktigt inflytande på den svenska stenbranschen. Det är till Lena som tjänstemännen vänder sig med frågor om vilka krav som gäller och hur de säkerställs i nya projekt.

– Jag är kemist i grunden men har under större delen av mitt yrkesliv arbetat med asfaltsbeläggningar och trafik, berättar hon.

– Under de senaste åren har det var många frågor kring natursten, senast rörde det sig om Sergels torg där det just nu byggs väldigt mycket.

Hon har även bistått med sakkunskap vid Slussenprojektet, som blir ett av de större naturstensprojekten i Sverige de kommande åren.

I Lena Strands uppdrag ingår också huvudansvaret för del 2 av *Teknisk handbok*, som handlar om just anläggning och som innehåller regler för byggande, drift och underhåll på offentlig platsmark inom Stockholms stad. Den delen stäms bland annat av mot AMA Anläggning.

– Jag sitter även som Stockholms stads representant i SIS Tekniska Kommitté 508, som arbetar med standarder för natursten, såväl nationellt som med koppling till den europeiska standardiseringsorganisationen CEN och EU-direktivet. Europakraven ses över var femte år och i samband med det bestämmer kommittén hur Sverige ställer sig till en översyn.

Men Lena Strand gör även sin röst hörd i andra sammanhang. Hon deltog nyligen i ett seminarium i stenbranschen där den övergripande frågan var hur man ska förhindra glidning av hållar, plattor och gatsten. Bland annat diskuterades nya spärrsystem för att undvika glidning, samt tjocklekens betydelse för hållars hållbarhet.

Nya rekommendationer för tjocklekar är framtagna av Sveriges Stenindustriförbund och återfinns bland annat i den egna branschbibeln *Utomhusmiljö* som uppdaterades i våras. Rekommendationerna utgår från nya tester gjorda vid CBI Betonginstitutet och går ännu lite längre än motsvarande AMA-rekommendationer, till exempel förordas i vissa fall 80 millimeter hållar där AMA fortfarande håller sig till 120 millimeter.

Ett riktigt utfört underarbete är nyckeln slår författarna fast, däribland stenprofessorn Kurt Johansson.

Lena Strand har själv en pragmatisk syn på rekommendationerna. Riktiga underarbeten är mycket viktiga, men glöm inte ändamålet och hållbarhetsperspektivet, understryker hon.

”Vi kan inte fastna i tekniska diskussioner, det måste funka långsiktigt. Det är ju också själva idén med natursten, förutom att den är väldigt vacker.”

– Vi kan inte fastna i tekniska diskussioner, det måste funka långsiktigt. Det är ju också själva idén med natursten, förutom att den är väldigt vacker. Vi brukar få kritik för att vi ställer hårda krav i våra upphandlingar, men i Stockholm är en reparation eller en omgörning en ganska komplicerad fråga. Man kanske måste stänga av en gata för en reparation. De som jobbat med oss ett tag vet att det finns anledningen till varför vi ställer lite hårdare krav, och de som är nya brukar snabbt komma till samma insikt.

I avvaktan på att nya formler för hållbarhetsberäkningar blir accepterade standards kommer branschen sannolikt att få leva med den här debatten, tror Lena Strand.

– Det är många parametrar som vägs in när man ska komma fram till vad som är det bästa sättet att räkna på, och det återstår en del utvecklingsarbete. Våra städer blir allt trängre och ytorna ska kunna fungera i allt fler sammanhang och klara olika trafikbelastningar, säger hon.

Trafikkontoret håller själv på med att utveckla nya beräkningsformler för plattor där beräkningarna bygger på olika belastningar.

– Vår *Teknisk handbok* behöver utvecklas ännu lite mera när det gäller plattor. I dag saknar CEN-standarderna en beräkningsformel som är tillräckligt anpassad för beräkningar på natursten, och det skulle behövas ett forskningsprojekt som underlag. Det är ju även en framtidsfråga som är viktig för alla.

Oavsett vad formlerna säger: Vilken är din egen favorit bland svensk natursten?

– Jag har inga favoriter. Vi har generellt en väldigt bra sten i Sverige, ett levande material som dessutom ofta bara blir vackrare med tiden. Men återigen: det måste funka. ■

Återkomsten

Nya Brunkebergstorg i Stockholm har återtagit sin historiska roll som just torg. Naturstenen på platsen har en nyckelfunktion för att hålla samman torget, från fasad till fasad.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **KARIN OLEANDERSSON**

Det är i dag svårt att föreställa sig Brunkebergstorg som en tummelplats och en av Stockholms mest förnämsta adresser. Men torget har tjänat många syften genom århundradena.

På 1600-talet placerades till exempel ett vårdtorn på den höga punkten som åsen utgör. Därifrån skulle man övervaka staden och varna för bränder. På 1800-talet var torget en samlingsplats för societeten med politiska ambitioner, och under några årtionden i början av 1900-talet blev torget en intensiv knutpunkt för busstrafiken.

Det var först efter 50- och 60-talens moderniseringsvåg och rivningar i centrala Stockholm som Brunkebergstorg blev en både inklämd och bortglömd blindarm mellan nybyggda Sergels torg och Gustav Adolfs torg, överskuggad av bland annat Riksbankens monumentala

svarta fasad i diabas och den stålmoderna Gallerian. Torget blev en anonym park, ett andningshål som människor i kostym oftast passerade på väg någon annanstans.

– Brunkebergstorg fyllde den funktion som övertogs av Sergels torg. Det fanns till och med planer på att schakta bort den sista resten av åsen som torget står på och låta Sveavägen fortsätta hela vägen till slottet, påminde arkitekthistorikern Martin Rörby som guidade vid invigningen av det nya Brunkebergstorg i slutet augusti.

Ambitionen från Stockholms stads sida har varit att låta Brunkebergstorg återta sin historiskt rättmätiga roll som torg. Åsa Drougge, landskapsarkitekt vid Nivå landskapsarkitektur, är den som har arbetat med idé och gestaltning som projektansvarig. Även hon betonar den starka historiska kopplingen till åsens

ursprungliga landskap som gett torgets triangulära form.

– Torget ligger på Brunkebergsåsens kam där stadens rutnätsstruktur, med olika riktningar på Östermalm och Västermalm, möts och byter riktning. Både torget och stadsplanen är än i dag resultatet av landskapet, som till stor del styrde riktningarna i kvartersstadens rutnätsmönster.

Det nya Brunkebergstorg har också fått ett mer sammanhållet utseende, med bland annat nya träd, bänkar, planteringar och effektbelysning som lyfter fram de omarbetade fontänerna. Även nya restauranger och caféer har slagit upp dörrarna. Den tidigare parken har helt enkelt blivit ett torg, med ett luftigare utseende och en synlig kontakt mellan fasaderna.

– En viktig förutsättning är människors rörelser över och längs med platsen, som fotgängare, cyklister och i bil. Brunkebergstorg möter flera gator som i sin tur leder till viktiga stråk och platser, som Drottninggatan och Sergels torg. Vi har också löst nivåkillnaderna på torget med hjälp av en trappgradäng.

Riksbanken utgör en viktig fond mot torget och är den arkitektoniskt mest tongivande byggnaden på platsen att förhålla sig till, inte minst genom sin placering i torgets fond, förklarar Åsa Drougge.

– Studerar man den strama och geometriska stenfasaden närmare framträder ett livligt och dynamiskt formspråk som i detaljerna är mjukt och böljande, nästan organiskt. Byggnadens utformning innehåller både det strama,

◀ Människors rörelsemönster har varit en mycket viktig utgångspunkt för torgets nya utformning.

Finalist!
STENPRISET
2017

statiska och geometriska formspråket och det friare, mjukare och mer dynamiska. Sockelstenen återkommer också i torgytan.

Mötet mellan de olika uttrycken har inspirerat torgets gestaltning, understryker Åsa Drougge. Det återkommer i formgivningen av platsens möblering. De 50 cm höga och mjukt rundade och gröna terrazzoelement som ramar in planteringsytorna med träd är specialutformade objekt specifikt för platsen, som behövs för att klara trädens behov av jorddjup då hela torget är underbyggt.

– De befintliga ventilationsschakten är kopplade till parkeringsgaraget under torget. Med sin dominerande storlek och centrala placering blev de både en förutsättning och utgångspunkt för platsens formspråk.

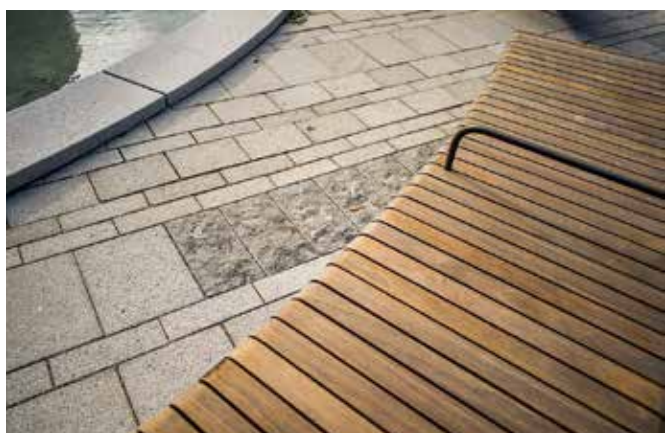

◀ Torgets golv består av Tossene Grå Bohus-granit i tre storlekar. Den genomgående fogen i en riktning skapar ett linjerat mönster med slumpvis rytm.

Brunkebergstorg ska åter bli en mötesplats för människor, med en unik roll i förhållande till de andra torgen i närheten.

”Torget är ett slags provkarta på de många nyanser som en och samma typ av sten ger vid olika bearbetningar.”

Specialritade bänkar i radieform omfamnar fontänerna och vänder sig ut mot torget. Bänk och soffa är ritade av Adam på Dinell-Johansson, och är en del av det nya citymöbleringsprogrammet. De fyller torgets behov av sittplatser och träden ger skugga, skapar rum, årstidsväxlingar och andra upplevelser.

– Den lekfulla och dynamiska gestaltningen, med mycket rörelse, står i kontrast till den geometriska och tunga arkitekturen som omgärdar torget och den strama beläggningen som utgår från Riksbankens fasad.

Naturstenen på platsen har en nyckelfunktion för att hålla samman torget från fasad till fasad, och omfattar även den västra breddade gångtrafikantozonen och entréplatsen framför Riksbanken. Torgets golv består av Tossene Grå Bohusgranit i tre storlekar, som med genomgående fog i en riktning skapar ett linjerat mönster med en slumpvis rytm. Linjerna bryts av partier med annan bearbetning;

klovyta/råköpp, flammad och sågad sten.

– Det skapar ytterligare liv och variation där både starka kontraster och subtila nyanser kan uppfattas i den livfulla ytan. Torget är ett slags provkarta på de många nyanser som en och samma typ av sten ger vid olika bearbetningar, säger Åsa Drougge.

Beslutet att åter använda natursten följer andra aktuella projekt där staden Stockholms anrika kulturmiljö ska lyftas fram. Upprustningen av Strömkajen och den pågående restaureringen av Nationalmuseum är två exempel, och vi lär få se det i ännu större utsträckning när nya Slussen snart börjar ta form.

– Brunkebergstorg ska åter bli en mötesplats för människor, och ha sin unika roll i förhållande till de andra torgen i närheten. Kvaliteten på stenen har av det skälet också varit mycket viktig för oss, importerad sten från Kina var aldrig aktuell, säger Kristina Menyes Nyman, Stockholm stads landskapsarkitekt som haft ansvaret

för Brunkebergstorg på beställarsidan.

Stena fastigheter, Riksbanken och Statens fastighetsverk ska de närmaste åren rusta upp den närliggande miljön. Bland annat ska trottoarerna på torgets västra sida, mot Drottninggatan, breddas, vilket kraftigt minskar dagens körfält genom torget. Arbetet är redan påbörjat i torgets norra del.

– Vi använder samma granitsort som på torget säger Åsa Drougge. ■

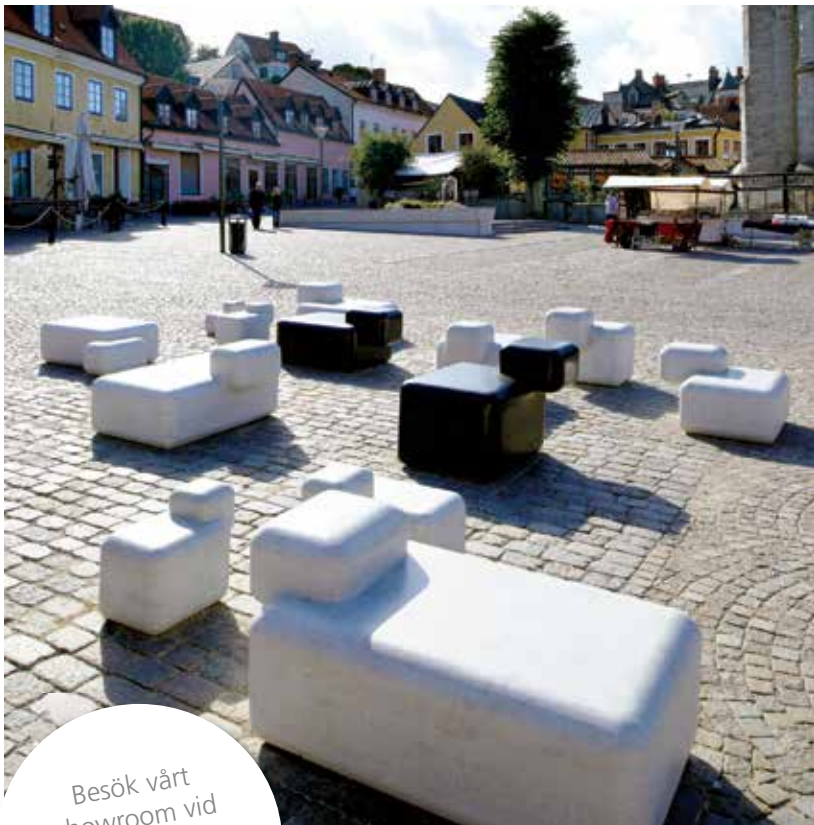
Projekt: Nya Brunkebergstorg.

Beställare: Exploateringskontoret vid Stockholms stad genom Kristina Menyes Nyman, AMF Fastigheter, Stena Fastigheter (Hotell Sergel Plaza), Riksbanken och Statens fastighetsverk.

Arkitekt: Åsa Drougge, Evelina Skogelid, Nivå Landskapsarkitektur.

Stenleverantör: Hallindens Granit, Zaarstone.

Stenentreprenör: SH Bygg.

Gotländsk kalksten

Naturligt vacker sten bearbetad till golv, fasadsten, bänkskivor och fönsterbänkar. Grovt bearbetad till marksten, handhuggen mursten och annan trädgårdssten.

SLITE STENHUGGERI AB

Box 52, SE-624 22 Slite

Tel. +46 (0)498 22 03 49

Fax +46 (0)498 22 22 50

Besök vårt
showroom vid
hamnen i Slite.
VÄLKOMMEN!

TEMA
**Sten i
utemiljö**

A scenic view of a city waterfront. In the foreground, a person is riding a bicycle on a paved path. A large, dark, rounded rock sits on the path. In the background, a body of water is filled with several boats, including a large white and blue boat. The city skyline is visible in the distance under a blue sky with scattered white clouds.

STADSKAMPEN

Städernas snabba förtätning ställer oss inför nya och ideologiska vägval. En dragkamp pågår där starka stadsvarumärken och signaturbyggen har blivit lika viktiga som miljösmarta bostäder för många människor. Emma Simonsson och Emily Wade är två landskapsarkitekter som måste hålla krafterna i balans.

TEXT **PETTER EKLUND**
FOTO **ANNA RUT FRIDHOLM & KARIN OLEANDERSSON** (DENNA SIDA)

Emma Simonsson.

Vänta nu, hur många gånger har jag sagt kamp? frågar plötsligt Emma Simonsson, landskapsarkitekt på arkitektkontoret Urbio i Stockholm.

Redan tre fyra gånger. Vi skrattar. Att vara landskapsarkitekt i en storstad som växer så att det knakar är just en kamp och ett underbart äventyr.

– Absolut är det en kamp, men många gånger kämpar vi tillsammans också, säger hon.

Spelplanen heter staden och förtätningen är kampen. En global folkvandring pågår. Människor dras till städerna för att skapa sina liv. I dag bor 3,6 miljarder människor i städer, om 15 år är 5 miljarder stadsbor spår FN. Trycket i livsrummet blir högt och densiteten ökar. Bostadslösa ropar efter bostäder, politiker måste lösa problem, mark är begränsad och byggbranschen vill bygga.

Förtätningen är både en motor och ett hot där idéer föds och stadsdelar formas. Alla inblandade vill ha sin del av kakan: någonstans att bo, en bra miljö, en bra förtjänst, nya arbeten och en framtid. Det är i den friktionen som Emma Simonsson och hennes kolleger arbetar.

Landskapsarkitekten har under den senaste tiden fått ett erkännande som en viktig medspelare i det hållbara stadsbyggandet, inte bara som någon man ringer när det ska planeras rabatter.

– Ekosystemtjänster, klimatförändringar och de politiska beslut som har tagits efter till exempel Köpenhamns översvämningar, har gjort att landskaps-

arkitektens roll har blivit större och viktigare, säger Emma Simonsson.

Det är ett framtidsyrke där helhetstänkandet är viktigt.

– Vi utbildas i ett holistiskt perspektiv, med naturvetenskap i botten. Någon måste se helheten bortom byggandet, och vad som fungerar under lång tid, säger Emily Wade, som har arbetat som landskapsarkitekt sedan 1999.

Hon är delägare i Landskapslaget, ett av landets mest erfarna kontor. Startat 1973, samma år som landskapsarkitekt blev en egen utbildning.

– Det första uppdraget var en inventering på Gotland. Det var väldigt kollektivt, alla hade lika lön, även praktikanterna. Man kämpade för ett bättre samhälle.

I dag finns alla möjliga sorters arkitekter: planeringsarkitekter, landskapsarkitekter, husarkitekter och utlandsutbildade urban designers, där man arbetar med stadsarkitektur i den stora skalan.

– Det ska vara dynamik i grupper. Vi har alla olika bakgrund, kommer från olika länder, är olika gamla, har olika slags profiler.

Kanske kan man överföra den breda mixen på kontoret till hur en bra stad bör se ut.

– Styrkan hos oss landskapsarkitekter är att vi kan förstå betydelsen från den lilla stenen ända upp till den stora stadsstrukturen. Man måste kunna behärska olika skalor, säger Emily.

Det finns även positiva miljöaspekter i en tät stad, som att transportbehoven minskar. I Malmö har under senaste decenniet hälften av stadens tillväxt skett genom förtätning och omvandling. Dels för att spara på jordbruksmark, dels för att motverka urban sprawl, där städerna sipprar utåt och förutsätter biltransporter.

Stockholm, landets största människomagnet, fylls på med två SL-bussar med nyinflyttade varje dag. Inte undra på att det surrar under takåsen på den gamla skofabriken vid Hornstull där Urbio håller hus. Kontoret, som mestadels arbetar i huvudstaden startades av Mattias Gustafsson för snart tio år sedan. Här arbetar nu tolv landskapsarkitekter. De ser unga ut.

– Njää, vi är mellan 28 och 53, säger Emma.

Hon är utbildad på Alnarp. Efter ett utbytesår i Madrid, där hon gjorde sitt examensjobb, arbetade hon i sex år med det väldiga stadsbyggnadsprojektet Madrid Rio. En parkanläggning på en före detta motorled längs floden Manzanares.

Urbio har uppmärksammats för sina annorlunda och miljömedvetna projekt. Drivkraften är att öka människans livskvalitet i framtidens städer. Man talar om "biofila" värden, om naturen i staden och arbetar med ett slags kod, "röd-grön-blå", där röd står för aktivitet, grön för natur och blå för dagvattenfrågor.

– Vi vill skapa en värdetät stad där vår gestaltning inte bara ska innehålla en funktion utan också, i samma grepp, försöka lösa dagvatten-, ekologiska och sociala frågor, säger Emma.

Självklart, men också komplext. Ju mindre offentlig yta, desto mer värdetäta måste lösningarna vara. De måste klara fler situationer och vara mer flexibla socialt. För några år sedan gav kontoret ut idéboken *Myllrande stadslandskap*, en samling av realiserade projekt och idéartiklar som berättar hur framtidens städer kan utformas.

Både Emma och Emily talar om kvaliteten i förtätningen. När städerna blir tätare får de offentliga rummen allt större betydelse. Kvalitetsfrågan står i centrum, men hur ska man kunna hävda den?

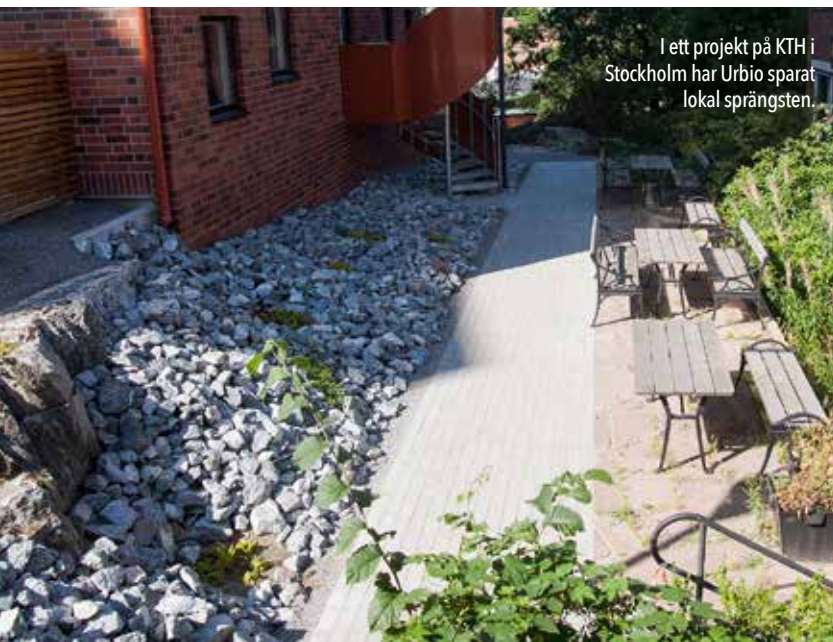
– Hur långt förtätningen kan gå beror på hur man lyckas göra mellanrummen.

Amerikanska ambassadens stenmur knyter an till klippformationen.

Sjövikstorget i Stockholm – vinnare av Stenpriset 2015.

I ett projekt på KTH i Stockholm har Urbio sparat lokal sprängsten.

FOTO: URBIO

”Vi utbildas i ett holistiskt perspektiv, med naturvetenskap i botten. Det behövs någon som ser helheten bortom byggandet, och som ser vad som fungerar under lång tid.”

Om de kan göras smarta med högre grad av flexibilitet, ökad kvalitet och fungera i en sammankopplad struktur då klarar vi en förtätning, säger Emma.

Problemet är hastigheten i byggandet och att enskilda intressen ska vägas mot allmänna.

– Det är ett kortsiktigt och individuellt perspektiv som råder. Det är viktigt att lägga energi och omsorg på platser där många uppskattar att vara eller måste befinna sig, säger Emily.

På Landskapslaget arbetar man efter en riktlinje kallad ”Det allmänna först”. I varje projekt slår man tidigt fast de urbana grundvärdena, kopplingar, lokalklimat och integration.

– Man måste börja där och inte i de individuella behoven. Det måste till robusta strukturer i grunden.

Tänkandet grundas i den europeiska traditionen med den grekiska agoran, mötesplatsen och torget som platsen för demokratin. De tidlösa håller än, men städerna poserar. Att skapa starka stadsvarumärken genom signaturbyggen tycks i dag minst lika viktigt som att bygga bra och miljösamma bostäder för många. Kanske spökar Miljonprogrammet. Alla är nervösa för problematiska förstäder som smutsar ner stadslansen.

– När man bygger så mycket som i dag är det ett allmänt hot att de gemensamma kvaliteterna får stryka på foten. Högre hus kastar skuggor över allmänna platser och försämrar lokalklimatet. Intresset att

få in fler bostäder gör samtidigt att många andra människor får en sämre miljö, säger Emily.

Ikärnan av begreppet kvalitet finns hållbarheten, men också känslan i materialen. Här är natursten en självklarhet. Landskapslaget arbetar mycket med offentliga rum och ser att det i dag läggs mycket större fokus och investeringar på kommunikationsnoder som resecentrum och omstigningsplatser.

– Apropå ”vackrare vardag” är det viktigt att man här får in material som uttrycksfullt skiftande och hållbar sten. Det är stor skillnad i upplevelsen och kvaliteten och hållbarheten är mycket högre.

Emma Simonsson betonar stenens tålighet. I tätare stadsmiljöer blir slitaget större. Det är i dag lättare för arkitekterna att argumentera för natursten före betong som slits annorlunda, utan samma patina och måste bytas ut tidigare.

– Natursten har en poesi och detaljering. Det ligger en omtanke bakom natursten, att någon bryr sig om miljön, säger Emma, som gillar den råkilade stenen, med dess skuggoeffekter.

– I många Stockholmsprojekt finns befintliga stenhållar. Vi kämpar för att få bevara bergknallarna för att de berättar om det ursprungliga landskapet med riktningar, istidsspår, gångar och mineraler. Vi vill gärna spara sprängsten från plats för att använda den som täcktytor och få samma stenskitningar.

I ett projekt på KTH i Stockholm har Urbio sparat lokal sprängsten på en remsa, som bildar ett spännande glapp mellan annars statiska huskroppar. Urbio försöker hitta en annorlunda estetik i stadsmiljön. Det finns ännu starka föreställningar om vad man förväntar sig i en stadsmiljö: hårdgjort, kantsten runt planteringar, en traditionell ordning.

– Vi försöker i stället jobba med gröna fogar, mera diffusa kanter där vegetationen kan gå in i stenen. Vi arbetar med gradienter i vegetationen, tar in vilda arter som kan ha mer ekologisk relevans och mer variation på planteringsytorna.

I Urbios verksamhetssystem har man skrivit in att svensk eller nordisk sten ska användas.

– Vi får ofta stå på oss när vi har skrivit in svensk granit i ett projekt.

Det lilla tillägget ”eller likvärdigt” måste med i beskrivningen av konkurrensskäl. Vill beställaren kapa kostnader kan det hända att det likvärdiga blir en billig kinesisk sten, med negativa miljöeffekter och tveksamma arbetsförhållanden som konsekvens. För att garantera svensk sten i projekten är därför en noggrann beskrivning av kvaliteten nödvändig.

Emily och Emma önskar sig återbruk av natursten. Emma funderar på ett slags Blocket för sten.

– Alla letar efter återbruk i dag. Jag tror att stenindustrin skulle kunna bidra på flera sätt. Dels kunde man återbruka spillmaterial direkt på byggena, dels finns det mycket sten som plockas bort, men som kunde förädlas, säger hon och fortsätter:

– Traditionellt har sten som inte varit tillräckligt homogen i form, struktur eller färgskiftningar ratats i produktionen, vilket är slöseri med ändliga resurser.

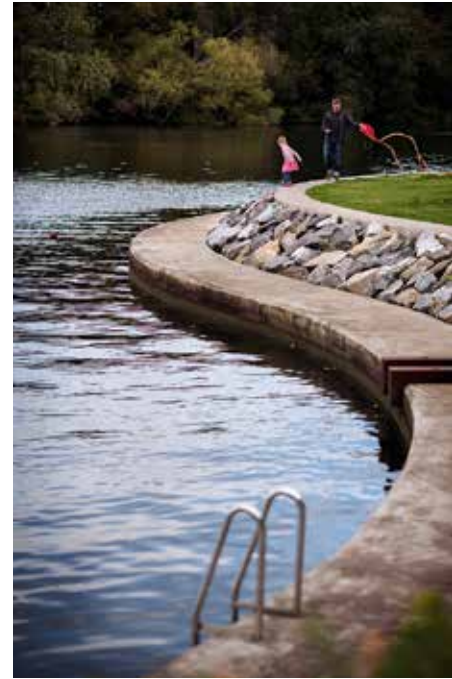
Om vi i stället kan se variation och oregelbundenhet som en estetisk kvalitet får vi bättre nyttjandegrad.

Emily och Landskapslaget har arbetat med det jättelika projektet Förbifart Stockholm, där det har sprängts mycket berg som sedan krossats och använts till byggen. Hon önskar att man hade kunnat skapa en råvarukedja där stenen hade förädlats lokalt.

– Hela tiden försöker vi kolla in sten som går att återbruka. Den är en del av

Årstedernas park i Umeå. Stödmuren byggdes av gammal kajsten, som legat mer eller mindre bortglömd i skogen sedan 80-talet.

”Natursten har en poesi och detaljering. Det ligger en omtanke bakom natursten, att någon bryr sig om miljön.”

platsens historia. Femtitalets naturstensarbeten, till exempel rubbelstensmurar, är fantastiskt fina fortfarande efter så många års bruk.

Det finns mycket att vara stolt över i miljöerna från den tiden, med dess höga omsorg om vardagsmiljön, anser hon.

– Det var enkla medel, en mur som avgränsar en plats, ljusspel genom träd eller hur byggnader står. Man hade en stark samhällsbyggnadsidé och förstäderna byggdes som småstäder som skulle vara värdiga människan. Går man in i sådana miljöer i dag måste man göra det med samma omsorg.

Emma Simonsson tycker att det är intressant att debatten inom landskapsarkitektur rör sig mot nya typologier av gröna stadsrum, som kan komplettera det klassiska parkidealet. Urbio försöker arbeta med vildare uttryck.

– Det ska finnas en ekologisk funktion och en naturlig miljö gör ibland ett bättre jobb, med vattenfluktuationer och vegetationsgradienter. Den kan också innebära att den sociala programmeringen blir mer flexibel. När en offentlig plats ser

naturlig eller vild ut kan medborgarna tolka området som ovårdat. Det är något vi kämpar med i själva gestaltningen.

Det måste finnas ramar kring det vilda, så att det framgår att det finns en tanke bakom. Om man återbrukar sten från platsen i ett nytt sammanhang kan det räcka med att polera en sida av ett stenblock. Då syns det att blocket är en del av en genomtänkt gestaltning.

Urbio har försökt med sådan bearbetning men stött på motstånd av kostnadsskäl, eftersom stenen måste transporteras till ett stenhuggeri och tillbaka igen.

Emma efterlyser en mobil stenhuggeristation:

– Att inte behöva skicka bohusgranit över hela landet, utan på plats bearbeta den sten som har legat där i miljontals år, det vore ett värde i sig.

Klippor kunde gestaltas, man kunde göra urskålningar där det bildas vattenpölar, behandla stenen på ett sätt som närmar sig land art, som med subtila

konstnärliga insatser ofta lyckas förhöja närvaron i landskapet.

Emily berättar om Lissabons traditionella gatsten, små fint bearbetade kuber i svart och vitt som följer terrängen bra.

– Det ger en upplevelse av det vackert använda, som blankslitet trä. Den kvaliteten är en av de mest fantastiska med sten. Bygger man miljöer som ska finnas under lång tid, mår de bara bra av att ha natursten som nöts vackert av människor.

Emma talar om det ”förbjudna” ordet skönhet.

– För mig är det vackra det som är sinnligt, med skuggverkan, strukturer, kallt, varmt, vattenspeglar, det flexibla i vattenmängder, regn, snö, landskapets förändringar och hur vi upplever dem. Det behövs också mer humor i stadslandskapet. Där har konstnärer och landskapsarkitekter en viktig roll att skapa något som interagerar med det befintliga.

Hon tycker att det vore intressant att närma sig mer miljörealistiska uttryck.

– Vi strävar efter att skapa attraktiva stadsrum och resultatet blir ibland så bra att vi inte påminns om platsens saneringar av miljöfarliga ämnen, råvarufrakten eller de tonvis av sopor som snabbt sugts bort i underjordiska ledningar.

På liknande sätt skulle hon tycka att det vore intressant att överföra problematiken av vår miljöförstörelse in i landskapsarkitekturen, kanske skapa osäkra platser i staden för självkritisk reflektion.

– Det är saker vi bollar här ibland, men ingen beställare har nappat på det ännu. ■

Kunglig inbjudan

Sommaren 2017 var första gången på över 100 år som Karlskronaborna åter kunde komma nära Karl XI på Stortorget, kungen som har gett staden sitt namn. Ett postament – ett stenarrangemang – har gett honom en tydligare pondus än tidigare.

TEXT & FOTO **THORBJÖRN ANDERSSON**, LANDSKAPSARKITEKT LAR/MSA, PROFESSOR SLU

Den 19 november 1679 landstiger sju män på Trossö i Blekinge skärgård. En av dem är Erik Dahlbergh, krigsrådet, som planlagt flera svenska stormaktsstäder, men den viktigaste personen är kungen själv, Karl XI. Den lilla gruppen har rekognoserat läget för en ny svensk örlogsstad, bättre strategiskt belägen än det nordliga Stockholm. Och det är här som staden ska byggas.

Drygt 200 år senare, den 4 oktober 1897, restes skulptören John Börjesons bronsstaty av kungen mitt på torget i vad som nu är Karlskrona. Det var en era av nationalistisk vurm. De flesta kungastatyer på svenska torg kom till vid denna tid och John Börjeson gjorde flera av dem.

Som skulptör var han angelägen om det rumsliga sammanhanget. Statyn placerades på vad som är ett av norra Europas största torg. Lite beroende på hur man räknar är Stortorget cirka 24 000 kvadratmeter stort. Röda torget i Moskva är 22 000 kvadratmeter, som jämförelse.

Kungen på torget, torget i barockstaden. Karlskronas stadsplan med axlar och strålgator utsågs till Unescos omistliga världsarv nr 560 år 1998. I den

geometriska övning som är Karlskronas stadsplan ligger Stortorget i sammanhangets absoluta mitt, och dessutom på den högsta punkten. Och mitt på torget står kungen.

Karl XI placerades på en konstfärdigt huggen granitsockel som i sig själv är högre än statyn. På sockeln dubbades fast olika texter och ornament i brons där man fick läsa om den viktiga tilldragelsen.

En kort tid efter att statyn rests omgavs den med en stor cirkulär prydnadsplatering, 30 meter i diameter. Då kunde man inte längre gå fram till skulpturen och sockeln, röra vid den eller läsa texterna.

Varje tid medför sina sätt att använda staden. I dag är inte torg längre exercis-

platser, och inte heller så ofta bilparkeringar. Stortorget är i stället en magnifik gest från en svunnen tid, en historisk paradplats. På torget finns dessutom två kyrkor signerade Nicodemus Tessin d. y., samt en handfull andra märkesbyggnader.

I det program för torget som togs fram tillsammans med kommunen utvecklades en tanke om att ge monumentet tydligare pondus på torget genom att placera John Börjesons skulptur med sin sockel på ett postament; alltså ett stenarrangemang av trappor och murar likt dem som man kan se exempelvis i monumentens stad Rom.

Då skulle också det ibland lite ödsliga Stortorget få ett socialt fokus, en fredad

”I dag är inte torg längre exercisplatser, och inte heller så ofta bilparkeringar. Stortorget är i stället en magnifik gest från en svunnen tid, en historisk paradplats.”

Finalist!

STENPRISET
2017

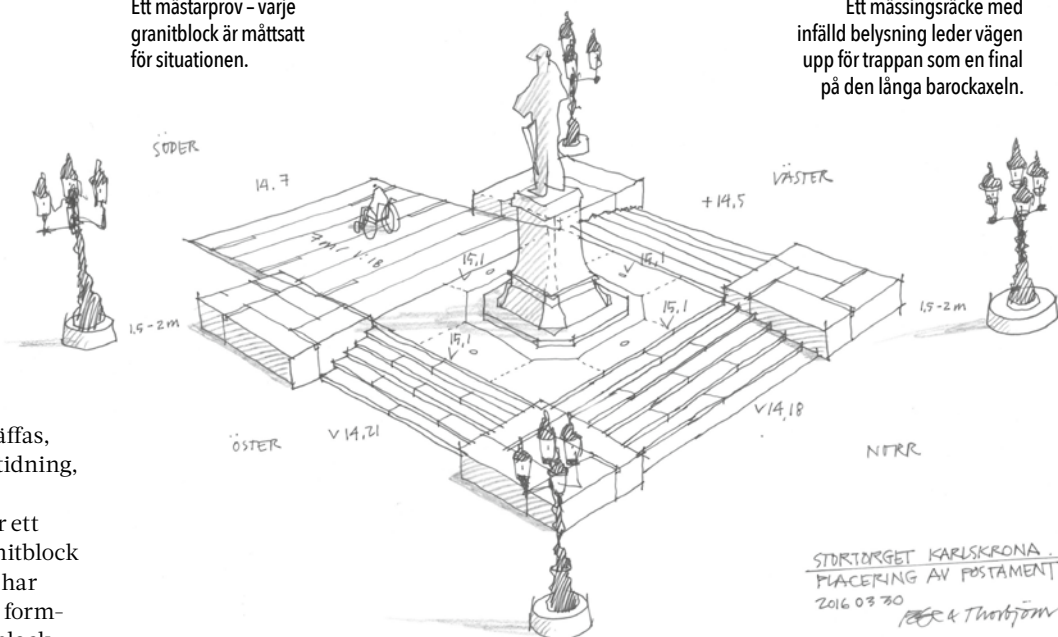
▲ Kandelabrarnas lyktor byggdes om med ljuskällan placerad dold i taket.

▲ Ett mästarprov - varje granitblock är måttsatt för situationen.

▲ Ett mässingsräcke med infälld belysning leder vägen upp för trappan som en final på den långa barockaxeln.

▶ plats att hänga på där man kan träffas, klättra, leka, äta en glass, läsa en tidning, prata med en vän.

Att förfärdiga postamentet var ett prov för stenindustrin. Varje granitblock är måttsatt för situationen och vi har försökt att återuppliva lite av den formmässiga elegans med vilken stenblock skars förr i tiden och avvikit från några räta vinklar. De största blocken väger närmare sex ton. Vid bygget fick kungen stå orörd och postamentet byggdes omkring honom, vilket ställde höga krav även på stenmontörerna.

Stensorten är röd bohus Skarstad, som blev Årets sten 2015. Den är normalt ganska röd, men det lager i berget där brytningen sker just nu har en blek kulör som får den att påminna om vissa sydsvenska graniter. Ytbehandlingen är flammad. De fyra omgivande gjutjärnskandelabrarna placerades ovanpå fasetterade granitsocklar med en polerad, liggande krönring.

Projektet har också inneburit en ny ljussättning för torgets miljö. Kandelabrarnas lyktor byggdes om med ljuskällan placerad dold i taket, varifrån ljuset kastas ner genom en cylinder av perforerad plåt i guldkulör. Den påminner om de brännare som gasljuslyktorna en gång var bestyckade med. Ett mässingsräcke med infälld belysning leder vägen upp för trappan som en final på den långa barockaxeln. Postamentet består av fyra hörnklotsar, tre trappor och en ramp.

Sommaren 2017 var första gången på över 100 år som man kunde komma nära kungen, slå sig ner, gå omkring, komma upp en smula i höjd och skåda ut över det storslagna torget med sina två Tessinkyrkor. Nästan som på Piazza del Popolo i Rom. ■

Projekt: Postament till Karl XI-statyn på Stortorget, Karlskrona.

Beställare: Karlskrona kommun genom stadsarkitekt Hans Juhlin.

Arkitekt: Thorbjörn Andersson, Pege Hillinge, Henrik Fogelclou, Tobias Phersson (Sweco arkitekter), Alexander Cederroth (Black ljusdesign).

Stenleverantör: Hallindens Granit.

Entreprenör: Nilssons Stenhuggeri, Sölvesborg (stenbearbetning), PEAB anläggning (montering).

Tradition från Öland

Mysinge Stenhuggeri AB är ett familjeföretag i den tredje generationen och har sedan 1930-talet brutit och förädlat den öländska kalkstenen. Vi levererar Ölandskalksten till det stora och lilla projektet, både i inne- och utemiljö.

Mer information om produkter och bearbetningar finns på vår hemsida.

MYSINGE
STENHUGGERI

The Times Square are a-changing

Times Square på Manhattan har återuppstått som Crossroads of the World – där 15 granitbänkar utgör stadens mest naturliga mötesplats.

TEXT PETER WILLEBRAND FOTO MICHAEL GRIMM

45 miljoner besökare varje år gör neonindränkta Times Square till en av de mest besökta platserna i New York. År 2009 stängdes Manhattans slingrande nöjespulsåder vid Broadway av för biltrafik och det blev möjligt att skapa ett nytt Times Square under arbetsnamnet Crossroads of the World – hela världens övergångsställe.

Norska Snøhetta fick uppdraget att göra torget till den naturliga samlingspunkten för fotgängarna som rör sig i den så trafiktäta staden. Genom ett system av 15 meter långa granitbänkar har man bland annat skapat ett tydligt och avgränsat område att röra sig inom, dubbelt så stort som tidigare.

Sedan torget invigdes förra året har ett överlastat Times Square återtagits av människorna och snabbt blivit en av de mest populära mötesplatserna på Manhattan.

Craig Dykers, arkitekt och grundare av Snøhetta, sammanfattar återskapandet av Times Square som ”en modell för

hur utformningen av urbana landskap kan förbättra människors hälsa och välbefinnande och som utgör något viktigt för allmänheten.”

ANNY LI, KOORDNINATOR på Snøhetta, berättar för tidningen Sten om bänkarrollen på platsen.

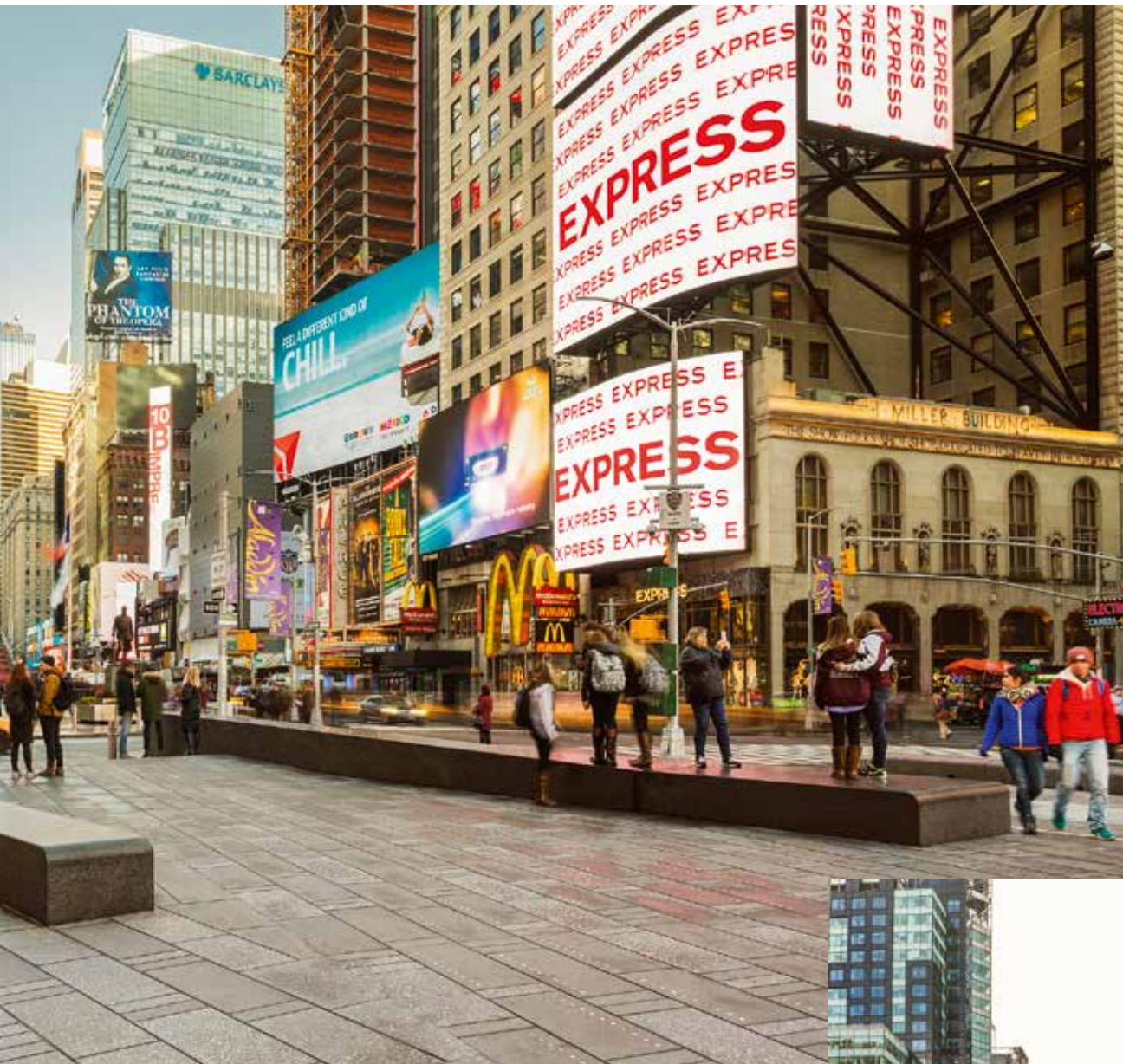
– Bänkarna sträcker sig längs Broadwayaxeln, de definierar och avgränsar torget. De hanterar flödet av fotgängare samtidigt som systemet av bänkar skapar inredningsfickor för människor att stanna upp vid eller samlas vid för att mötas.

Snøhetta designade fem olika typer av bänkar för platsen.

– Det är upp till besökarna själva att avgöra hur de vill använda dem. Bänkarna ger inte bara besökaren en chans till vila på en av stadens mest intensiva platser, de är även utrustade med strömförsörjning och sändarteknik som ger platsen många användningsområden, till exempel minskar behovet av dieseldrivna generatorer på platsen vid olika typer av event.

”Systemet av bänkar skapar inredningsfickor för människor att stanna upp vid eller samlas vid för att mötas.”

▲ Bänkarnas svarta granit står i kontrast till den grå beläggningen.

Sedan Times Square stängdes av för biltrafik har torget återtagit sin roll som stadens stora samlingspunkt. ▶

▶ En kanadensisk svart granit har använts till bänkarna.

– Vi ville ha en monolitisk svart granit som stod i kontrast till den grå beläggningen. Vi valde också en natursten framför andra material eftersom den åldras med en större skönhet. Bänkarna ska vara tidlösa, och samtidigt få sin naturliga patina.

BESÖKARNA HAR SNABBT hittat till bänkarna och börjat använda dem, berättar Anny Li.

– Det är många människor som rör sig på platsen, och det är svårt att ha en uppfattning om hur bänkarna kommer att användas i framtiden på en så dynamisk plats som Times Square. Vi räknar med att vi själva får lära oss av torget och människornas aktiviteter på platsen, att vi får en djupare förståelse för torgets roll i ett samhälle som rymmer allt mer mångfald och där vi ska leva tillsammans. ■

GRANUM STENPRODUKTER

Natursten för interiöra,
exteriöra och
offentliga
miljöer.

info@granumstenprodukter.se

tel: 044-620 10 10

www.granumstenprodukter.se

LEVERANSTID

*Femhundra
miljoner år*

Vår jämtländska kalksten är tuktad av Moder Jord under en knapp evighet. Därefter har vi bearbetat den till ett vackert, beständigt och miljövänligt naturmaterial. Vilken tur att vi har den på lager.

DALA

www.dalasten.se

TEMA
*Sten i
utemiljö*

Storheten i detaljerna

◀ Storskogstorget har en tidstypisk 50-talsrekvisita bestående av sittgrupper, planteringar och en porlande mosaikfontän.

En varm och solig eftermiddag sent i september, just innan hösten tagit över. Vid t-banepågången Näckrosen i Sundbyberg pågår de sista detaljarbetena med att färdigställa det upprustade Storskogstorget. Folk i alla åldrar sitter på de nya träbänkarna och sträcker ut sig i solen. Många av dem bor förmodligen i höghuset som reser sig som en dekor över torgscenen, med sin tidstypiska 50-talsrekvisita av sittgrupper, planteringar och en porlande mosaikfontän. Torget är via nivåskillnader, trappor och skiffermurar indelat i flera olika rum. Platsen vid fontänen är som ett eget torg i torget.

Från en balkong vinkar en äldre kvinna till dem därnere. De flesta verkar känna varandra. Kanske har några av dem bott här sedan torget anlades på 50-talet. De är i alla fall tillräckligt gamla för att kunna ha levt ett helt liv i något av de intilliggande husen.

Ett sällskap småpratar och skojar med anläggarna som håller på att säga till de sista bitarna som ska läggas på plats. Det här är deras förlängda vardagsrum, som har fått ett efterlängtat ansiktslyft sedan arbetet med att omgestalta torget inleddes förra året. Allmänheten och de boende runt torget har fått lämna förslag på hur de vill att deras torg ska se ut och vad de saknar.

– Vi hade invigning i helgen. Runt 300 personer var på plats, många av dem har följt arbetet under hela tiden. Man förstår att många här verkligen bryr sig om sitt torg, men det var slitet och det fanns ett stort behov av att öppna upp torget och ge det flera passager, säger kommunens projektledare Jonas Leandersson.

Precis som många andra svenska torg från den här tiden ramas det in av olika småaffärer: Ica, en frisör, en blomsteraffär, fotvård, en kiosk med spelmöjligheter och en bar med kök. Flera av affärsidkarna är inrymda i den lägre byggnad som sträcker sig längs torgets norra del.

Storskogstorget utformades av den finlandssvenske trädgårdsarkitekten N.H. Orénto.

▲ Helena Eriksson, landskapsarkitekt och konstnär, med sonen Theo.

– Han lär ska ha varit väldigt bestämd, både som person och med hur han ville att torget skulle se ut, säger Helena Eriksson, landskapsarkitekt och konstnär vid Sland, som har ritat omgestaltningen.

Hon understryker det nära samarbetet med Ylva Kjellin, landskapsarkitekt på Sundbybergs stad, som också är den som initierade projektet.

– Vi har arbetat med förslaget tillsammans, och jag har fungerat som ett beställarstöd. Det har varit en förmån att kunna jobba så nära beställaren. Kommunen har en egen anläggningsavdelning och har genomfört projektet helt i egen regi. Det är inte bara unikt, det leder även till snabb återkoppling och snabba beslut. Vi har hela tiden haft en öppen dialog.

Helena Eriksson har också fått utrymme för sin andra roll som konstnär. Hon har skapat ett nytt konstverk, en skulpturgrupp av näckrosknoppar som står på en skifferyta centralt på torget. På kvällen lyser knopparna och en effektbelysning runtom gör ytan till en fiktiv vattenyta som knopparna kommer upp ur.

– De är tillverkade i återvunnen aluminium och ska bland annat representera växtkraften som finns runtomkring oss. Det här ska vara en trygg och trivsamt miljö, även när det är mörkt, säger Helena Eriksson.

På uteserveringen har folk slagit sig

Storskogstorget i Sundbyberg har genomgått ett ansiktslyft. Med små medel har man åstadkommit relativt stora förändringar, och ändå lyckats behålla torgets identitet intakt.

TEXT **PETER WILLEBRAND**
FOTO **KARIN OLEANDERSSON**

▲
 ◆ En stor del av arbetet har bestått i att låta torget återta sin funktion som just torg, och inte något som man bara passerar.

ned för ett glas. Man får lust att göra dem sällskap för en stund och bra låta blicken vila tomt över torget i väntan på den rush som tar vid när arbetsdagen är slut och folk på väg hem börjar strömma ut från tunnelbanan. Man förstår också att man måste gå varsamt fram när man gör om ett torg som så starkt ger en plats sin identitet.

– En stor del av arbetet har bestått i att låta torget återta sin funktion som ett torg, och inte något som man bara passerar. Vi har bland annat flyttat den bilparkering som tidigare låg utanför Ica till de intilliggande sidogatorna. Dessutom har vi breddat trottoarer, vilket ger genomfartstrafiken mindre ytor, säger Jonas Leandersson.

Flytten av bilparkeringen är det riktigt stora ingreppet, vilket innebär att en ansenlig del av torget frigjorts till bland annat en ny cykelparkering under tak. Den åter-

knyter till 50-talets funktionalitetstanke och ser ut som den skulle kunna ha stått där sedan torget anlades. Det gäller även andra detaljer som nya räcken vid trappor och avsatser.

– Vi har varit väldigt noga med den typen av detaljer, säger Jonas Leandersson.

Den stora slitna entrétrappan till torget har av samma skäl fått nya trappsteg i grå granit, och runt 20 procent

Projekt: Storskogstorget.
Beställare: Sundbybergs stad, Ylva Kjellin landskapsarkitekt.

Arkitekt: Helena Eriksson, 5land.
Stenleverantör: S:t Eriks, Nordskiffer och Minera Skiffer.

Stenentreprenör: Sundbybergs stads egen anläggningsavdelning.

av skiffermurarna har ersatts med ny Oppdalskiffer.

– Skifferhällarna runt fontänerna är Offerdal som vi lade om när vi rustade upp fontänen. Vi har kunnat återanvända det mesta. Det visar tydligt den stora fördelen med natursten: hållbarheten, säger Jonas Leandersson.

På torget har man använt Otta Rost och Otta Pillarguri i markmönstret som till större delen består av betonghällar. Den rostbruna skiffen ger en nyans som effektivt knyter samman torgets golv med den övriga naturstenen på platsen, trots att andelen är liten. Det är också typiskt för omgestaltningen av Storskogstorget. Med små medel har man åstadkommit relativt stora förändringar, och ändå lyckats behålla torgets identitet intakt.

– Natursten på platsen har haft en viktig funktion eftersom den både håller samman historien och framtiden. Det har varit ett givet material att arbeta med, säger Helena Eriksson. ■

TIDLÖS ELLER TRENDIG?

VI HAR STENLÖSNINGAR FÖR ALLA BEHOV

Valter Eklund Stenentreprenader AB är ett specialistföretag som utför alla typer av stenarbeten och stenentreprenader. Bland annat golv, fasader, trappor, badrum, kök, markbeläggningar, murar m.m.

VE Sten AB med import och egen verkstad. Tillverkar, tillhandahåller och säljer alla typer av stenmaterial. Bland annat golv, väggplattor, gat- & kantsten, markhållar, fönsterbänkar, bänkskivor för kök och badrum, trappor, beklädnader, fasader, murar m.m.

KUNSKAP OCH TRADITION SEDAN 1938

VALTER EKLUND KONCERNEN

Korgvidegränd 5-7, 162 44 Vällingby

Tel: 08-38 03 30, Fax: 08-38 56 38

Mail: info@ve-sten.se Hemsida: www.ve-sten.se

HÅRD TRÄDGÅRD

ÅR 2007 beslutade Danderyds kommun att upplåta marken runt det gamla Tekniska nämndhuset till kontor och bostäder. Tio år senare står The Garden klart: ett bostadshus längs Noragårdsvägen och Klocker Malms väg med 33 lägenheter.

Kändismäklaren Fredrik Eklund har beskrivit The Garden som ett exklusivt drömboende för dig som "söker lyxig rymd och gröna uterum" och byggherren Åke Sundvall fick snabbt sätta upp den för Stockholm i dessa dagar typiska skylten "SLUTSÅLT". Inflyttningen är klar sedan före sommaren.

Total Arkitektur har lagt tonvikten

på att skapa ett boende som har stark koppling till de gröna omgivande rummen, därav namnet The Garden. Bland annat är rummen "placerade i fil för att skapa långa siktlinjer som stärker kontakten med utsidan". Lägenheterna har balkonger eller uteplatser på 15–25 kvadratmeter, samtliga vänder sig mot den trädgårdsutformade gården, som bland annat innehåller föreningens gemensamma odlingskärl och grillplats.

STENARBETENA UTGÖRS av en huvudentré – en portomfattning – och fasadsockel i Flivikgranit som både fyller en avgränsande och välkomnande funktion.

– Vi har bland annat utgått från den mur av natursten som fanns kvar från tiden då nämndhuset stod på platsen. Det är ett sätt att både knyta an till platsens historia men också förena kvarteret med omgivningen, säger Caroline Fleming, arkitekt vid Total arkitektur.

Genom olika bearbetningar har man skapat en dynamik där stenen markerar både rörelse och avstånd i förhållande till människorna på platsen.

– Vi går från klovyta och krysshamrat i markmurar och sockel mot gaturummet till blankpolerat närmast entréerna, där de boende rör sig, säger Caroline Fleming. ■

▲ Olika bearbetningar skapar en dynamik där stenen markerar både rörelse och avstånd.

◀ Arbetet med den nya muren har utgått från den mur av natursten som redan fanns på platsen.

Balkonger och uteplatser vetter mot den trädgårds-
 uformade gården.
 ▼

▼
Projekt: The Garden.
Beställare: Åke Sundvall.
Arkitekt: Total Arkitektur.
Stenleverantör: VE Sten.
Stenentreprenör: Sehed Fasad.

TEMA
Sten i
utemiljö

Ringar under vattnet

Den danske skulptören
Jeppe Hein arbetar återkommande med interaktiva och lekfulla inslag i sina verk.

KISTEFOS MUSEUM är en kombination av industrimuseum, konsthall och skulpturpark, grundat 1996 i norska Jevnaker, nordväst om Oslo.

Skulpturen *Vägen till stillhet* gjordes 2016 av danske Jeppe Hein, som en del av Kistefors sjuttonde utställning *Reflections*. Hein arbetar återkommande med interaktiva skulpturer, ofta med lekfulla teman. I början av maj invigdes till exempel hans vattenkonstverk på nyanlagda Storängstorget i Norra Djurgårdsstaden i Stockholm. Fyra fontäncirklar i marken sprutar vatten som bildar väggar som växlar mellan högt och lågt efter en bestämd koreografi. Den har snabbt blivit väldigt populär bland barn som utmanar vattenstrålarna.

Vägen till stillhet har samma inslag av lekfullhet. Den är ett slags labyrint som med hjälp av speglar ger en illusion och försvagar känslan av riktning. Skulpturen består av ljus Oppdalskiffer och Offerdalskiffer, polerat rostfritt stål, stenar från Kistefors skogar, sibirisk lönn, mossa och blommor. Skiffersorternas olika nyanser av grått bildar ett vackert mönster med ett invecklat och noggrant planerat triangelformat. Skiffern är monterad i formar av stål med ben av stål.

TEXT **PETER WILLEBRAND**

FOTO: DAVID ALVEBLAD/STOCKHOLM KONST

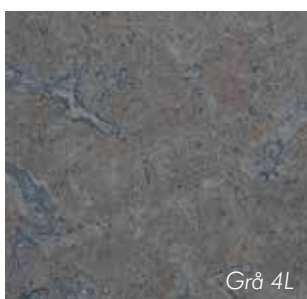

▲
Storängstorget i
Norra Djurgårdsstaden.

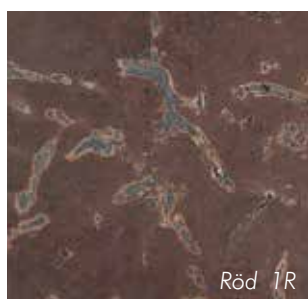
Kalksten från Kinnekulle

Grå

Grå 4L

Röd 1R

Grå 4E

Nyheter!

Röd 1F

Vår slitstarka kalksten som brutits på Kinnekulle i flera generationer är vacker såväl inomhus som utomhus. Med vår yrkeskicklighet kan vi hjälpa dig med allt från det lilla enkla till den svåra renoveringen. Vårt sortiment av kalksten passar till allt från golv, trappor, bänkskivor, murar eller terrassplattor.

Välkommen att besöka oss på vår nya hemsida www.thorsberg.se eller via telefon 0510-54 00 56.

Rödrosig hyvlad

Grå hyvlad

**THORSBERG
STENHUGGERI AB**

En hållbar känga till stenindustrin

Trä, stål eller betong? Det var titeln på ett föredrag om hållbart byggande på Byggforum i Stockholm i våras. Och det är framför allt trä, betong och stål som lyfts som de huvudsakliga alternativen i byggbranschen. Här borde ju natursten finnas med som ett självklart alternativ!

Framför allt träindustrin har gjort ett så gediget arbete med att trycka på träets fördelar att det gränsar till hjärntvätt. Och visst är det bra med förnybara material, men det finns alternativ. Särskilt om man vill undvika brännbara och organiska material i byggnader. Och särskilt om man vill undvika underhåll.

Vi i stenindustrin, som är leverantörer och experter på natursten, har tydligen misslyckats med att nå ut med de fördelar ur hållbarhetsperspektiv som natursten innebär. Det är frustrerande och eventuellt klandervärt, eftersom vi har ett gemensamt ansvar för att jobba för hållbart byggande.

Vad betyder "hållbart" då? När jag talar om sten brukar jag tala om hållbarhet utifrån:

- Miljö: hur mycket produktionen skitar ner.
- Sociala aspekter: hur stenen produceras.
- Ekonomi: vad natursten kostar i inköp och förvaltning.

Så vilket hållbarhetsbetyg skulle natursten få generellt?

När det gäller miljö är ju en av de verkligt stora fördelarna med sten att produktionen ger minimalt CO₂-utsläpp. Det visades bland annat i ett examensarbete vid Lunds Tekniska högskola som publicerades för ett år sedan: Karolina Koch

"Om man tycker att det är dyrt med hållbara naturmaterial, kolla vad det kostar med billiga!"

och Karin Lindebergs *Miljömässigt hållbara material för bostadshus*. Orsaken är att natursten, till skillnad från tegel, fibercement, plåt och klinker, inte kräver någon energi för att tillverkas eftersom den ligger "färdig" i marken. Betyg: 5 av 5.

Social hållbarhet får mer och mer fokus, vilket vi välkomnar. Den nya ISO-standard 26 000 som bygger på mänskliga rättigheter är dock inte en certifierbar standard utan mer ett verktyg för systematiskt arbete mot korruption och kassa arbetsförhållanden. Stenindustrin är en tung och dammig bransch och behöver, precis som andra tunga och dammiga industrier, av mänskliga skäl se till att bidra till en mer rättvis värld. Och det gör vi. Det finns mer att jobba med här men många arbetar redan enligt ISO 26 000. Betyg: 3,5 av 5.

Ekonomisk hållbarhet har åtminstone två komponenter:

1. Vad kostar det per m²? Och 2. Vad kostar det att förvalta?

Priset per m² på natursten varierar enormt. Från billigt (ja, faktiskt) till dyrt. Betyg: 3 av 5. Naturstenens egenskaper när det gäller färgbeständighet och underhållsfrihet är dock i princip utan konkurrens. Vilka andra material på exempelvis fasad håller i generationer utan underhåll? Betyg: 6 av 5.

Vill man prompt ha puts, fibercement eller träpanel på fasader så står det folk fritt att välja det. Men det ska vara informerade val. Ofta finns sten inte ens med i tankarna när fasadmaterial ska väljas. För att man tror att det är för dyrt, eller krångligt. För att man är obekant med materialet.

Det är vår uppgift, både inom industrin och som enskilda företagare och stenexperter, att ändra på det. För om man tycker att det är dyrt med hållbara naturmaterial, kolla vad det kostar med billiga!

TULSA JANSSON, DELÄGARE NORDSKIFFER,
DOKTORAND I TILLÄMPAD ETIK VID LINKÖPINGS UNIVERSITET

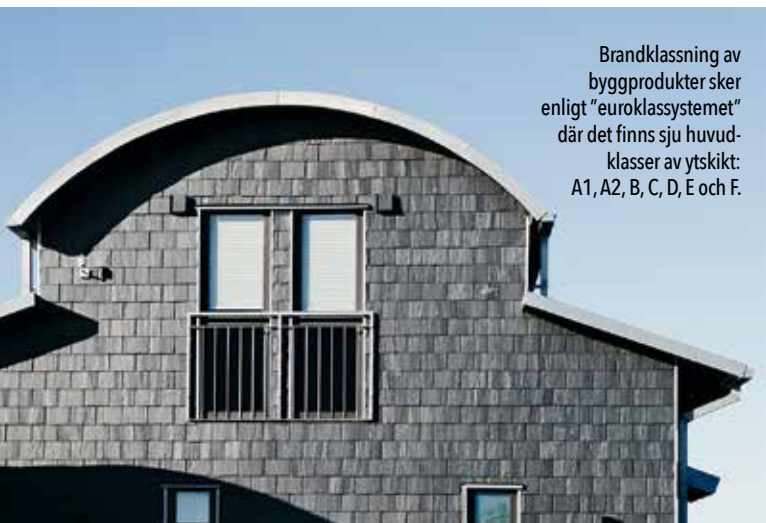
Stockholms slott, Nordiska museet, Konstakademien... Och nu Nationalmuseum. Borghamns Stenförädling visar återigen värdet av hög kvalitet och skickligt hantverk.

BORGHAMNS
kalksten

Borghamns
Stenförädling AB

Stenvägen 6 • 592 93 Borghamn
Tel 0143- 201 74 • Fax 0143-201 32
info@borghamns-stenforadling.se
www.borghamns-stenforadling.se

Brandklassning av byggprodukter sker enligt "euroklasssystemet" där det finns sju huvudklasser av ytskikt: A1, A2, B, C, D, E och F.

Brandtest välkomnas

▼ Fasadmateriel och isolering har debatterats flitigt i Sverige efter branden i ett 24-våningshus i London, då ett 80-tal personer omkom. I somras efterlyste Brandskyddsföreningen en lagskärpning, vilket fick positivt gensvar hos bostadsminister Peter Eriksson. Boverket har aviserat att man ska genomföra storskaliga test av fasader i flervåningshus. Testen görs på hela fasader, inte enskilda material, understryker verket.

Nordskiffer är ett företag som på senare år har levererat natursten till många uppmärksammade byggprojekt med skiffer som fasadmateriel, bland annat Ikeas och Skanskas gemensamma projekt Boklok. Nordskiffers grundare Björn Jansson välkomnar både testen och hårdare krav.

– Att bygga med material som klarar olika sorters påfrestningar är en självklarhet för oss, som tyvärr inte gäller alla. Skiffer har brandklass A1, vilket betyder att den inte är brännbar. När den utsätts för eld bildas ingen rök och heller inga skadliga gaser, säger han.

S:T ERIK FÖRVÄRVAR NORDSKIFFER

▼ S:t Eriks-koncernen förvärvar den snabbväxande skifferexperten Nordskiffer. Bolaget drivs vidare som ett separat dotterbolag med ägarna kvar vid rodret.

– S:t Eriks är en stark industriell aktör inom stenprodukter och har ett gediget kunnande på marknaden. Vi kan nu i ännu högre takt fortsätta att utveckla bolaget, säger Björn Jansson vd för Nordskiffer.

S:t Eriks kunder består av entreprenadföretag i bygg- och anläggningsbranschen, kommuner, statliga verk samt återförsäljare.

– Nordskiffer är ett väl fungerande företag med mycket kompetens inom ett område med stor tillväxtpotential. Vi kommer att vara stöttande i bolagets fortsatta tillväxt som kompletterar vår redan breda position på marknaden, säger S:t Eriks vd Per-Johan Dahlgren.

Stenfasader

Stenfasader på kontors-, offentliga och privata byggnader.

ASKIM STENINDUSTRI

Helhetsleverantör av bänkskivor i natursten och stenmaterial.

Bänkskivor i stenmaterial

Made in Sweden

spara tid, pengar och miljö

*Det finns ett fullt ut
konkurrenskraftigt
industriellt alternativ i
Sverige och Norge när det
gäller bänkskivor i natursten
och i övrigt stenmaterial.*

*- Vi har nordens första och Europas
mest moderna digitaliserade
produktionslinje.*

*- Vi är enda naturstenleverantören i
Norden som är certifierade
ISO 9001 och 14001.*

*- Vi har korta leveranser och sparar
miljön då vi finns på gränsen mellan
Sverige och Norge.*

- Vi mäter, designar och monterar bänkskivor.

En helhetsleverantör för enkelhetens skull!

nordskiffer®
GEDIGNA NATURMATERIAL

Skiffer är plattor av natursten.

Takskiffer på fasad ger möjlighet till nya formlösningar.

Skiffer har minimalt Co2-avtryck.

Naturstensfasad som är lätt att montera och rita in.

Är fastighetsägares dröm - i princip underhållsfritt!

Håller i generationer!

Vår skiffer tillverkas av skifferbrott med sjssta arbetsvillkor.

Finns i många olika färger och former.

Vi hjälper dig med allt du behöver veta!(fast bara mellan 8.30 och 16 för vi kör med 6,5 timmars arbetsdag ;)

042-33 13 98
www.nordskiffer.com

Nya viktiga rön om markbeläggning

Sveriges Stenindustriförbunds nya rekommendationer för arbeten med markbeläggningar går i flera fall längre än AMA Anläggning 17.

– Vi rekommenderar branschen att följa våra anvisningar som är samlade i nyligen uppdaterade Utemiljö, säger stenprofessor Kurt Johansson.

TEXT PETER WILLEBRAND FOTO JÖRGEN JOHANSSON

DE NYA REKOMMENDATIONERNA har tagits fram inom ramen för Vinnovaprojektet *Klimatsäkrade Systemlösningar för Urbana Ytor*. Men endast ett fåtal av dem återfinns i nya AMA Anläggning 17.

– Därför är det viktigt att projektörer och anläggare nu tar del av senaste *Utemiljö* som kan laddas ner kostnadsfritt från förbundets hemsida, säger Kurt Johansson.

Arbetsgruppen har bestått av såväl utförare som experter och forskare.

– Stora resurser har lagts på verifiering av fakta, säger Kurt Johansson och understryker de nya rönens betydelse för att öka kvaliteten och kostnadseffektiviteten.

BLAND DE VIKTIGASTE nya anvisningarna som inte finns i AMA Anläggning nämner Kurt Johansson att bärlager för trafikclass G/C och trafikclass 3 alltid ska vara 80 mm och välpackat.

– Ett entydigt mått, för att undvika oklarheter. Dessutom möjliggör tjockleken en god packning.

Andra rekommendationer som AMA Anläggning inte har tagit med:

- Begreppet sättlager ersätter tidigare sättsand. Begreppet obundet sättlager införs för sättlager som inte innehåller bindande tillsatser. På samma sätt används fogmaterial i stället för fogsand.
- Två huvudtyper av sättlager och fogmaterial ska användas för små- och storgatsten samt hållar: naturgrus enligt en ny siktcurva som finns hos krossbergsleverantörerna, och makadam enligt mått angivna i *Utemiljö*.

– Entreprenörernas erfarenheter visar att det dränerar effektivt och att vatten inte blir stående. Stenmjöl har olämpligt hög finandel, det blir för tätt, säger Kurt Johansson.

NYA REKOMMENDATIONER har tagits fram för sättlagrets tjocklek vid hållar och sågad gatsten samt klippt/råkilad gatsten.

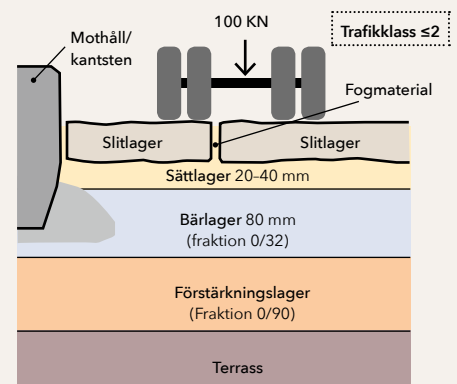
– Sättlager har låg bärighet. Ett tunt lager ger låg eftersättning, i praktiken är det en anpassning till markbetong

• Gatsten är inte heller längre ett entydigt begrepp, beroende på olika typer av tillverkning.

– På ritbordet ser de lika ut, men funktionen är helt väsensskild, vilket även gör att de måste behandlas annorlunda. Vi har tagit fram fyra olika klassificeringar.

I nya *Utemiljö* 2017 finns

REKOMMENDATIONER BÄRLAGER

även förtydliganden av vilka toleranskrav som gäller för smågatsten vid rak stensättning och vid bågsättning. Man rekommenderar även en tydligare sortering av materialet.

– Det går inte att hålla fogtoleranserna annars, säger Kurt Johansson.

HAN AVSLUTAR MED att räkna upp en rad andra anvisningar som han anser att även AMA borde ha följt: krav på fogbredd och sättlagertjocklek, hållar (korrigerad av trafikclasserna), språng vid fog (för både gatsten och hållar), mothåll (mothållet ska alltid anges och motiveras) och kantsten (för sättningslagret används samkross 0-16 mm).

– Jag upprepar vikten av att ta del av de rekommendationer och anvisningar som vi i detalj presenterar i *Utemiljö*. Jag anser att vi har tagit vårt ansvar och kan bara beklaga att rekommendationerna inte återfinns i AMA Anläggning. ■

ÖLANDSKALKSTEN

JÄMTLANDSKALKSTEN

www.sjostromstenforadling.se

Kalkstensgatan 1
SE-387 92 BORGHOLM

Tel. 0485-561550
info@sjostromsten.se

 **SJÖSTRÖM
STENFÖRÄDLING AB**
Allt i Ölandskalksten
& Jämtlandskalksten

**NATUR
STEN**

Natursten – vår kompetens

Hos oss möts **hantverkstradition** och **ny teknik**

Vår moderna 6-axliga CNC-utrustning formar avancerade stendetaljer.

Slutbearbetning, behugning sker manuellt i vårt stenhuggeri eller ute på restaureringsobjekt.

Våra montörer ansvarar för ett gott slutresultat.

Bänkskivor utformas efter kundens önskemål.

Vattensten i diabas. Vårt stenhuggeri har förverkligat konstnärens idé.

Stenhuggeriets historia i sju välgjorda montrar.

Vi utför

- Traditionell handhugning
- Avancerad maskinbearbetning
- Montering
- Måttagning/skanning
- Utbildning
- Stora och små jobb

Inom områdena

- Restaurering
- Fasader/portaler
- Gravvårdar
- Bänkskivor, inredningar
- Väggskivor/plattor, konstverk
- Tillgänglighetsanpassning

Vi arbetar i

- Granit
- Diabas
- Marmor, kalksten
- Skifer
- Täljsten
- Sandsten

MARMOR & GRANIT

marmorgranit.se 044-21 34 40

NATUR
STEN

ASKIM STENINDUSTRI AB

Källhultsvägen 9
670 10 Töcksfors

Tel: +46 573-216 55
info@askim-stenindustri.se
www.askimsten.se
www.askim-stenindustri.no

Allt i stenprodukter ute och inne. Specialist på bänkskivor för kök och bad.

GÖINGE UTBILDNINGSCENTER

Källgatan 12
SE-289 72 Sibbhult

Tel: +46 44 775 64 00
Fax: +46 44 775 64 35
guc@ostragoinge.se
www.guc.nu

Erbjuder bred utbildning med bland annat Sveriges enda gymnasiala stenutbildning.

BORGHAMNSTEN AB

Borghamnsvägen 3
SE-592 93 Borghamn

Tel: +46 143 20 210
Fax: +46 143 20 233
info@borghamnsten.se
www.borghamnsten.se

Ekebergsmarmor • Brännlyckemarmor • Borghamnskalksten. Fasad, golv och trappor mm för såväl inne- som utemiljöer.

MATEK AB

Norra Zinkgatan 3
SE-271 39 Ystad
Tel: +46 411 55 57 25

magnus.lasson@matek.se
ola.randefalk@matek.se
www.matek.se

Diamantverktyg & maskiner för sten & betong.

BRÖDERNA AHLGREN'S MARMOR

Mariero 1
SE-524 91 Herrljunga
Tel: +46 513 401 72
Fax: +46 513 401 90
info@ahlgrensmarmor.se
www.ahlgrensmarmor.se

Proffs på natursten. Bröderna Ahlgren - två bröder, stenhuggare i fjärde generationen.

NILSSONS STENHUGGERI & GRAVVÅRDSFABRIK AB

Industrivägen 17
SE-294 39 Sölvesborg

Tel: +46 456-155 55
info@nilssonssten.se
www.nilssonssten.se

Yrkesskicklighet, kunskap och erfarenhet sedan 1901.

DALA STEN AB

Kalkbruket
521 62 Stenstorp
Tel: +46 500 451 132

info@dalasten.se
www.dalasten.se

www.dalasten.se

Sten för interiör och exteriör. Golvplattor, fönsterbänkar, bänkskivor, trappor, fasad och marksten.

NORDSKIFFER AB

Verkstadsgatan 2 B
SE-263 39 Höganäs

Tel: +46 42 33 13 98
info@nordskiffer.com
www.nordskiffer.com

Experter på skiffer för fasad, golv, tak och mark.

GRANITTI NATURSTEN AB

Box 179
SE-941 24 Piteå
Tel: +46 911 650 75,
+46 8 648 38 00.
Fax: +46 911 605 40
sven-erik@granitti.se
www.granitti.se

Vi förädlar norrländsk och skandinavisk granit.

NORRKÖPINGS STENINDUSTRI AB

Box 120 52
SE-600 12 Norrköping
Tel: +46 11 12 13 80
Fax: +46 11 10 19 12
info@stenindustri.se
www.stenindustri.se

Vi levererar och monterar: granit - kalksten - marmor - skiffer - gravvårdar.

GRUVTEKNIK AB

Saxdalsvägen 2
SE-771 65 Ludvika

Tel: +46 240 374 95
Fax: +46 240 376 58
info@gruvteknik.com
www.gruvteknik.com

Nya och begagnade maskiner samt reservdelar för borrhning, kilning och sprängning i berg.

NÄRKESTEN ENTREPRENAD AB

Box 62
SE-692 21 Kumla
Tel: +46 19 58 25 20
Fax: +46 19 58 19 90
mail@narkesten.se

Stenhuggning - restaurering - montering. Utför allt inom branschen i hela Norden.

PERSSONSTEN

Yxhultsvägen 44
SE-692 72 Kumla

Tel: +46 19 57 29 00
Fax: +46 19 57 25 43
info@perssonsten.se
www.perssonsten.se

Stenhuggeriet
med yrkeskunskap.

STENTEKNIK AB

Julön 222
SE-693 94 Åtorp

Tel: +46 586 73 11 30
Fax: +46 586 73 11 31
Mob: +46 70 604 32 15
kramlor@telia.com

Alla typer av kramlor.
Snabba leveranser.

SLITE STENHUGGERI AB

Box 52
SE-624 22 Slite

Tel: +46 498 22 03 49
Fax: +46 498 22 22 50
info@slitesten.se
www.slitesten.se

Allt i gottländsk kalksten. Modern
fabrik, duktiga hantverkare.
Byggnadssten, trädgårdssten,
stenrestaurering.

STRIXEN AB

Samlarvägen 4
SE-281 43 Hässleholm

Tel: +46 709-99 09 95
info@strixen.se
strixen.se

Natursten är vårt material.

S. TANDBERG AS

P.B. 63
NO-1305 Haslum

Tel: +47 67 83 06 00
Fax: +47 67 83 06 01
mail@s-tandberg.no
www.s-tandberg.no

Verktøy og maskiner
for stenindustrien.
Lager i Norge og Sverige.

**THORSBERG
STENHUGGERI AB**

SE-533 94 Hällekis

Tel: +46 510-54 00 56
Fax: +46 510-54 00 67
info@thorsberg.se
www.thorsberg.se

Kinneullekalksten, marmor
och granit. Golv, trappor,
köks- och fönsterbänkar,
trädgårdsmiljöer, fasader.

**STENENTREPRENADER
I HESSLEHOLM**

Helsingborgsvägen 8
SE-281 49 Hässleholm

Tel: +46 451 457 70
info@stenentreprenader.se
www.stenentreprenader.se

Ledande i Norden på fasad-
och golvmontering. Leverantör
av natursten från hela världen.

**VÄSTERVIKS
STENHUGGERI AB**

S:ta Gertruds väg 66
SE-593 42 Västervik

Tel: +46 490 822 10
Fax: +46 490 101 43
info@vasterviksstenhuggeri.se
www.vasterviksstenhuggeri.se

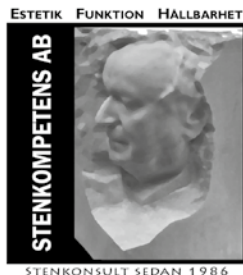
Leverantör av byggsten,
bänkskivor och gravvärdar.

STENKOMPETENS AB

Stora Nygatan 27 B
SE-211 37 Malmö

Tel: +46 40 21 12 30
info@stenkompetens.se

Några timmars beslutstöd bästa investering
för arkitekt, konstruktör, beställare.

TYROLIT

Servicecenter
Tel: +46 31 58 33 90

mike.johnson@tyrolit.com
ove.tornqvist@tyrolit.com
www.tyrolit.com

Sverige	Finland
Ulf Eriksson	Suomen
+46 743 541 122	Timanttutuote OY
<i>ulf.eriksson@tyrolit.com</i>	+358 044 721 3700
Norge Leif Aalto	<i>info@suomen-</i>
+47 468 424 54	<i>timanttutuote.fi</i>
<i>leif.aalto@tyrolit.com</i>	

STENMAGASINET

Fogdevägen 3
SE-183 64 Täby

Tel: +46 8 732 87 00
Fax: +46 8 732 87 01
info@stenmagasinet.com
www.stemagasinet.com

Levererar allt i granit,
marmor, kalksten, skiffer.
För interiör och exteriör miljö.

ZAARSTONE

Arkelstorp svägen 11
SE-290 62 Vilshult

Tel: +46 454 77 10 20
Fax: +46 454 77 10 30
info@zaarstone.se
www.zaarstone.se

Vi är den kompletta naturstens-
leverantören som kan leverera
allt inom naturstensprodukter.

STENY AB

Din lokala stenhuggare
i hela riket

Tel: +46 46 540 1888 info@steny.se www.steny.se

MARMOR & GRANIT AB

Inredning, fasad, trappor, golv,
bordsskivor, köks- och fönster-
bänkar, trädgårdssten, gravvårdar,
montering, restaurering, konsult.

MARMOR & GRANIT AB

Industrigatan 6
SE-291 36 Kristianstad
Tel: +46 44 21 34 40
Fax: +46 44 21 33 08
info@marmorgranit.se
www.marmorgranit.se

BRÖDERNA AHLGREN'S MARMORINREDNINGAR AB

Proffs på natursten

Mariero 1
SE-524 91 Herrljunga
Tel: +46 513 401 72
Fax: +46 513 401 90
info@ahlgrensmarmor.se
www.ahlgrensmarmor.se

We bring the rock to you

NORRSTEN

Sundbrogatan 29
SE-937 31 Burträsk
Tel: +46 914 550 01
Fax: +46 914 108 88
info@norrsten.se
www.norrsten.se

Din kompletta stenleverantör
med 75 år i branschen.
Bänkskivor, gravsten,
marksten, konsultation.

BRÖDERNA BÄCKMANS STENHUGGERI AB

Rådalsvägen 11
SE-653 50 Karlstad
Tel: +46 54 53 40 70
Fax: +46 54 53 45 01
info@backmanssten.se
www.backmanssten.se

SJÖSTRANDS GRANIT & MARMOR

Slånbärgsgatan 3
SE-722 23 Västerås
Tel: +46 21 18 56 10
Fax: +46 21 30 56 30
info@sjostrandsgranit.se
www.sjostrandsgranit.se

JN SVENSK STEN

Fiskaregatan 4
SE-386 50 Mörbylånga

Tel: +46 485 65 90 04
info@svensksten.se
www.svensksten.se

STENDESIGN STOCKHOLM AB

Rörvägen 51
SE-136 50 Haninge
Tel: +46 8 663 26 63
info@stendesign.nu
www.stendesign.nu

Vi levererar natursten
hem till Dig!

KUNGÄLVS NATURSTEN AB

Rattgatan 17
SE-442 40 Kungälv
Tel: +46 303 22 66 05
info@knsten.se
www.knsten.se

Bänkskivor och Inredningssten i
granit, marmor och Silestone.
Även uppmätning och montering.
Gravvårdar – traditionellt eller
personligt specialutformat.

STENHUGGARN i Bergsjö AB

Svanbacken
SE-820 70 Bergsjö
Tel: +46 652 710 88
Fax: +46 652 710 89
info@stenhuggarn.se
www.stenhuggarn.se

1 000 råskivor i lager, Veckoleve-
ranser från Italien, Egen produktion.
Uppmätning, leverans, tillverkning
och montering av era bänkskivor.

LANDERNÄS MARMOR AB

Nöbbelevs mossaväg 1
SE-226 60 Lund
Tel: +46 46 399 660
Fax: +46 46 399 420
info@landernas.se
www.landernas.se

Naturmaterial som håller i gene-
rationer till köksbänkar, fönster-
bänkar, golv och väggplattor.
Proffsmontering, säkra leverans-
tider, skräddarsydda lösningar.

STEN & MARMOR I LINKÖPING AB

Tornbyvägen 3
SE-582 73 Linköping
Tel: +46 13 14 54 34
info@sten-marmor.se
www.sten-marmor.se

Sveriges Stenindustriförbunds medlemmar | A-Ö

Advokatfirman Delphi i Malmö AB
www.delphi.se | 040-660 79 09

Ahlin, Stellan Konsult
www.geolog.se | 031-18 65 00

Ajour Trading Sweden AB
www.ajourtrading.com
031-87 05 40

Arctic Kvartsit AB
www.arctic-kvartsit.se
0910-70 32 00

Askim Stenindustri AB
www.askim-stenindustri.no
0047-69 88 19 52

Atlas Copco Secoroc AB, Rebit Stenverktyg
www.rebitstonetools.com
0297-557 73

Beer, N.S. AB
www.beersten.no | +47-69 38 41 20

Borghamns Stenförädling AB
www.borghamns-stenforadling.se
0143-201 74

Borghamnsten AB
www.borghamnsten.se
0143-202 10

Bothnia Granit AB
www.bothnia-granit.se
0911-668 00

Br. Ahlgrens Marmorinredningar AB
www.ahlgrensmarmor.se
0513-401 72

Br. Bäckmans Stenhuggeri AB
www.backmanssten.se
054-53 40 70

Broby Granit AB
www.brobygranit.se
044-488 20

Bruk Lager & Lager AB
070-577 79 61

CBI Betonginstitutet
www.cbi.se | 010-516 50 00

Cosentino Scandinavia AB
www.cosentinogroup.net
031-787 89 80

Dala Sten AB
www.dalasten.nu | 0500-45 11 32

Emmaboda Granit AB
www.emmabodagranit.se
0471-488 00

Gatstensbolaget i Sverige AB
www.gatstensbolaget.se
070-842 04 76

GeoPartner AB
0940-134 01

GeoPro AB
www.geopro.se | 036-12 80 20

Glimåkra Stengravyr
www.stengravyr.com
0734-20 87 32

Golvimporten Entreprenad AB
www.golvimporten.se
0510-48 48 60

Granitti Natursten AB
www.granitti.se | 0911-650 75

Granum Stenprodukter AB
www.granumstenprodukter.se
044-620 10 10

Gravkonst AB
www.gravkonst.se | 0490-825 60

Gruvteknik AB
www.gruvteknik.com
0240-374 95, 370 50, 370 01

Gullbergs Sten och Fasadvård AB
070-567 12 68

GöingeUtbildningscenter
www.stenforsa.nu | 044-775 64 00

Hallandssten AB
www.hallindensgranit.se
0523-41155

Hallindens Granit AB
www.hallindensgranit.se
0523-411 55

Henry Andersson Stenhuggeri/ MR Sten AB
www.anderssonsten.se
040-94 36 55

Hermansson Natursten AB
www.hermanssonnatursten.com
031-44 07 90

Icopal AB Skifferverket
www.icopal.se | 0591-143 00

Ingenjörfirman, H Svensson AB
www.granittfabriken.com
040-54 82 80

Jananders Consulting AB
www.jananders.se
0431-270 90

Jerå Arbetskydd
www.jera.se | 044-418 89

JN Svensk Sten AB
www.svensksten.se | 0480-47 44 00

Jämtlandskalksten AB
www.jamtlandskalksten.se
063-218 60

KalkStensDesign Gotland
www.kalkstensdesigngotland.se
0704-15 65 36

Karmik Design AB
www.karmikdesign.se
031-761 66 90

Komsta Sten AB
0411-152 60

Kungälv Natursten AB
www.kungalvsnatursten.se
0303-22 66 05

Kungälv Stenhuggeri AB
www.kungalvsstenhuggeri.se
0303-102 09

Landernäs Marmor Efr. AB
www.landernas.se | 046-39 96 60

Lennarts Diamantverktyg AB
www.ldv.nu | 070-615 21 58

Levanto Diamond Tools
031-52 27 00

LNT Järn - Sprängmedel AB
www.lnt.se | 0479-200 51

Lovstrom Content AB
www.lovstromcontent.se
08-20 39 40

Marklins Konsult AB
070-594 71 95

Marmor & Granit AB
www.marmorgranit.se
044-21 34 40

Matek AB
www.matek.se | 0411-55 57 25

Minera Skiffer AB
www.mineraskiffer.se
063-20860

MinFo
www.minfo.se | 08-411 44 16

Mobjer Sten AB
www.mobjer.se | 0346-437 06

Mysinge Stenhuggeri AB
www.mysingesten.se
0485-405 93

NA Stenteknik AB
0586-73 11 30

Nilssons Stenhuggeri & Gravvårdsfabrik AB
www.nilssonssten.se
0456-155 55

Nordskiffer AB
www.nordskiffer.com
042-33 13 98

Norrköpings Stenindustri AB
www.stenindustri.se
011-12 13 80

Norrsten AB
www.norrsten.se | 0914-550 01

Norsbro Stenhuggeri
www.norsbro.se | 0247-104 83

Nya Glimmasten
www.glimmasten.se
0734-20 87 30

Närkesten Entreprenad AB
www.narkesten.com
019-58 25 20

Orsa Stenhuggeri AB
www.orsasten.se | 0250-55 03 30

Perssonsten i Hällabrotet AB
www.perssonsten.se
019-57 29 00

Peterssöns Stenhuggeri AB
www.peterssönsstenhuggeri.com
0520-49 40 60

Raadvad Stenhuggeri APS
www.raadvadsten.dk
+45-45 56 12 80

Sandvik Mining and Construction Sverige AB
026-26 20 00

Scanstone
www.scanstone.com
044-620 33 21

Setterwalls Advokatbyrå AB
www.setterwalls.se | 031-701 17 00

Sjödins Stenhuggeri AB
www.sjodinsstenhuggeri.se
019-31 16 40

Sjöstrands Granit & Marmor AB
www.sjostrandsgranit.se
021-18 56 10

Sjöström Stenförädling AB
www.sjostromstenforadling.se
0485-56 15 50

Skifferforum Vänersborg AB
www.skifferforum.se | 0521-71 12 13

Skänemarmor AB
www.skanemarmor.se
042-933 88

Slite Stenhuggeri AB
www.slitesten.se | 0498-22 03 49

SOMAB
070-738 80 99

Stefan Gustafssons Stenarbeten
www.sgsten.se | 0526-139 89

Stenab
www.stenab.se | 013-31 52 11

Stencentrum i Mölndal AB
www.stencentrum.se | 031-27 12 12

Stencentrum Lars Alfredsson AB
www.stencentrum.se
031-27 12 12

Stendesign i Stockholm AB
www.stendesign.nu
08-663 26 63

Stenentreprenader i Hesselholm AB
www.stenentreprenader.se
0451-457 70

Stenhuggarn i Bergsjö AB
www.stenhuggarn.se
0652-710 88

Stenkompetens Svenska AB
040-21 12 30

Sten och Marmor i Linköping AB
www.sten-marmor.se
013-14 54 34

StenMagasinet i Sthlm AB
www.stenmagasinet.com
08-732 87 00

Stenutveckling Nordiska AB
www.stenutveckling.se
08-747 76 71

Steny AB
www.steny.se | 046-288 00 46

Strixen AB
www.strixen.se | 0709-99 09 95

Södermalms Sten AB
www.sodermalmssten.se
08-702 20 10

Tandberg, S. AS
www.s-tandberg.no
+47-67 83 06 00

Thorsbergs Stenhuggeri AB
www.thorsberg.se
0510-54 00 56

Trion Tensid AB
trion.se | 018-15 61 90

Trädgårdsmiljö i Kristianstad AB
www.tradgardsutbildning.com
044-612 68

Tyrolit AB
031-58 33 90

VE Sten AB
www.ve-sten.se | 08-38 03 30

Valter Eklund Stenentreprenader AB
www.ve-sten.se | 08-739 20 70

Västerviks Stenhuggeri AB
www.vasterviksstenhuggeri.se
0490-822 10

Wasasten of Sweden AB
www.wasasten.se | 0251-540 00

Wistrand Advokatbyrå
www.wistrand.se | 031-771 21 00

WSP Sverige AB
www.wspgroup.se | 0480-44 39 15

Zaar Stone AB
www.zaarstone.se | 0454-77 10 20

Ölands Stenförädling AB
www.sjostromstenforadling.se
0485-56 15 50

Människorna är lika viktiga som resultatet

Vi på S:t Eriks har en ambition: Att bli Nordens mest hållbara naturstensleverantör. Vi strävar efter att leverera natursten som är socialt och miljömässigt hållbar – hela vägen från arbetsvillkoren i svenska och utländska stenbrott, till våra kunder.

För att nå dit har vi infört en ny uppförandekod för S:t Eriks leverantörer som grundar sig på UN Global Compact samt relevant lagstiftning. Vi arbetar också för att fler av våra underleverantörer ska certifieras enligt den internationella standarden SA8000.

Tillsammans med dig kan vi ta ansvar och skapa en hållbar stenmarknad.

Läs mer på steriks.se/natursten

POSTTIDNING B

Avsändare:

STEN

Industrigatan 6

SE-291 36 Kristianstad

Sveriges ledande leverantör av natursten

STENY

granit
marmor
kalksten
skiffer
kvartskomposit

www.steny.se

Natursten är ett hållbart, beständigt och vackert material som lyfter alla typer av interiörer. Med Steny som leverantör gör du ett stensäkert val: vi är en rikstäckande kedja som står som garant för hög kvalitet, yrkesskicklighet och lokal kundservice. Vi kan hantera stora volymer kombinerat med individuell kundanpassning och ledande leveranssäkerhet. Steny gör det enkelt att göra ett smart och hållbart val.